

EGĀN

5-6

1955

Suplemento de Literatura del Boletín de la Real Sociedad Vascongada de Amigos del País
Redacción: Seminario de Filología Vasca «Julio de Urquijo», Palacio de la Diputación de Guipúzcoa

SUMARIO

Adiskide Berri: Berriketari.
P. Iturralde: Berritasunaz.
P. J. Onaindia: Horati'ren Oñak.
Joanes Etxeberri y Bernard Gasteluzar:
Eguberri-koplak.
Draune'ko Errolba'k Itzulia: Kontu Kon-
tari, Florenciar idazlari koxkorra.
Anizeto Zugasti: Iturriaga Apaiza.
Dunixi: Maurice Utrillo.
B.: Ortega'ren eriotza.
A. Irigaray: Naas-Maas.
A. A.: Jan-Edanak.
A. Irigoyen y J. M.ª Lojendio: Munduz-
mundu.
Abalan: Gurasoak.
A. M.: Zinema.
Adabakiak.
Liburuak.
Estar N.: Oargu'ren Sariketak.

DIRECCION Y REDACCION:

A. Arrúe, A. Irigaray y L. Michelena.

COLABORADORES:

Valentín Aurre-Apraiz.
P. J. Antonio Donostia.
Dunixi».
Echaide (J.).
Jemesio Echániz.
Alfredo Irigoyen.
P. Carmelo Iturria.
José Iturria.
Antonio María Labayen.
Pierre Lafitte.
Manuel Lecuona.
José María Lojendio.
Mirande (J.).
P. Villasante Cortabitarte.
Aniceto Zugasti.
etcétera.

Berriketan

Estella'ko Aita Hilario Olazaran ek esan digu:

Urte asko direla ikusi nuen leenbiziko aldiz orain aurrean daukagun aita kaputxino ttiki, alai, begi-bixi au. Ixil-ixilik zegoen erri bateko plazan, parre-antxean, berak ereindako azia nola ernatzen ari zen jendartetik begira. Eta txistulariek saioa azkendu zutenean, itz auek esan zituen: «Ederki yo duzue».

Gaur berriz, Jaunari eskerrak, luzaroan aditu ditut aren itzak. Urte joanek eztute epeldu, urruti egoteak eztu gugandik aldendu. Ona non duzun, irakurle, bere esanen urrutiko oiar-tzun otza.

—Zenbat urte Euskal-erritik kanpora?

—Emeretzi igaro ditut Chile'n. Mixiolaritzan, Jainkoari eskerrak. Aiek dira lurraldeak. Giroa, atsegiña; jendea, jatorra, oso katolikoa. Familiarik ezagunenak euskal-izenekoak dira: Errazuriz, Etxenike, Larrain, Zañartu... Eta arro daude bere jatorriaz: duten maitasuna urrutikoa izatea...

—Aaztuko zitzaion onezkero txistua jotzen.

—Bai, zera. Asko lagundu dit nere lanean, aurrak biltzeko batez ere. Ortaz baliatzen nintzan edozertarako: prozesioetarako, mixio-azkenetarako, Eguerri-jaietarako. Eta jendea gureganatzeko, protestanteak gogor ari baitira. An joaten nintzan ni plazara, danboliña jo eta izerdia atera, eta aur guztiak ondotik. Alako batean gelditzen nintzan oiñ egiteko: «Viva la Virgen»! Eta denek, «Via la 'irgen!», ola esaten baitute. «Viva la Religión

Católica, que es la más linda!» «La más poética!» «La única verdadera!» Eta azkenean, lurra ostikoz astinduz: «Abajo el Diablo!» Biltzen zen, bai, jendea. Enintzan ausartzen leenbizi aldian, baiña gero... Nerekin eramaten nuen txistua, noranai ninjoala.

—Eta etxerakoan?

—Bidai atsegia izan da benetan. Valparaíso'ko portuan izu-garrizko jendetza zegoen pillatua; ontzikoak agurtzera etorri zirenak. Atzeratu nintzan pixka bat: «Aizu, kapitan jauna, utzi-ko aal zenidake musika apur bat jotzen?» Eta an agertzen naiz, goien, jo ta jo. Ango txaloak. Abiatzerakoan, Chile'ko martxa asi nuen. Irmo jarri ziren, negarrez batzuek. Gero beste aire batzu jo nituen. Gero, «Marcha Real»-a: txunpa, txunpa... Eta bestea, eta bestea. Zerua garretan zegoen, airea txoriz josia. Jotzen ari nintzala, malakoak nituen aurpegian. Izan ere, emerretzi urte luzez zorionekoa izana nintzan Chile'n, eta biotza belean nuen orduan zoriona berriz etxera nentorrelako. Callao'ra eldu gñanean, orobat; Perú'ko martxa. Eta Ecuador'en, Panamá'n, Colombia'n. Kanalean barrena ginjoazela, «gringoek» agur egiten zidaten lurretik. Cristóbal'en, kafe bat artzera sartu nintzan. Eta ara non esaten didan beltz batek: «Berorrek jo du noski Colombia'ko martxa ontzian». Eta irriparez, ortz zuri aiek dirdir egiten zidatela, dirua atera zuen sakeletik eta ordaindu nere kafea. Ontzian ere, esku-artean nuen beti txistua. Balearestar bati jota jotzen nion, Italiar batzuei Nápoles'ko aireak.

—Non jo du leenbizi ontziak onerakoan?

—Barcelona'n. Urbil gñanean, txistua gorde egin nuen. Enintzan ausartzen jotzera, gaiñerako portuetan bezala. Eta ona non entzuten dudan, gutxien uste nuenean, «Agur Jaunak». Bi txistulari neuzkan zai. «Aita Hilario, esan zidaten ontzi-lagunek, berorren solinuz egiten diote agur». Agudo atera nuen, bai, gorderik neukana. Etziren luzaroan egon nere erantzunaren begira... Eibar'a joan naiz gero. Arrate'ko Andre Maria'ri, txistularien zaindariari, ikustalditxo bat egin bear nion, eskerrak emateko. Txistua atera eta Salbea jo nuen meza-bitartean. Eta azkenean il-otoitzak kantatu ildako txistularien alde, eta baita gure gauzak maite dituzten guztien alde ere. Nik ezagutu nituen txistulari gaxoak, illak asko eta asko xaartuak!

—Luzaroan egongo aal da emen?

—Ez, banoa bereala. Apaiz gutxi dago an, eta emen ezta nere bearrik. Txistulariei utzi diet nere ikasbidea.

—Noiztikakoa da txistua?

—Ezta flauta zuzena besterik, Jainkoak daki noizkoa. Egipto'n eta Babilonia'n agertu dira, danbolifnik gabe jakifia, Kristo baiño 3000 urtez aurreragokoak. Ikusi ditut orrelakoak. Dresden'n, Berlin'en, British Museum'ean. Nere ikasbidean eman nituen argitasun guztiak. Eztakit zenbat zulo izaten zituzten. Badakizute noski nola aurkitu zuen Passemard'ek egazti-egur bat Izturitze'ko lezean, euskal-lurrean. Iru xulo ditu, eta muturra autsia. Ori aal da munduan agertu den ereskiñik zaarrena.

—Eta gure artean?

—Oliva'n agertzen den irudia, XII'gn. mendekoa; ori da leenbiziko aztarrena. Neronek aurkitu nuen, billatu gabe gaifera. Egatz-aldera begira nengoela, «To, txistularia!» An zegoen, bere danbolin ta guzti. «Yakintza»-n eman nuen argitara, 1932-an, oker ezpanago.

—Nola ikasi zuen txistua jotzen?

—Lekaroz'ko ikastetxeko ganbara batean. Mutil bat bear jaietan jotzeko, eta ez ifior agertzen. «Gutakoren batek ikasi bearko dik bada». Ikasi nituen notak, erosi nuen ezpelezko txistu bat, Arantza'ko Ixkibo'k egifia, eta berealaxe jarri nintzaizuten. Erraz ikasten da bearrezkoena. Ondoren Iruña'ko Jose Garmendia'k ere ikasi zuen: flauta jotzen bai baitzekien ordurako. Gero mutillak bidaltzen zizkidaten inguruko errietatik, ikastera. Arto-soro batera joaten giñan denak, eta an aritzen, pi, pi, pi, txorien gisa.

—Nola sortu zen berorren ikasbidea?

—Asieran etzen esku-liburutxo bat baizik. «Euskalerrriaren alde» aldizkariak jarritako saria eraman nuen: 100 peseta. Bazen beste bat ere, eztakit nor. Ori izan zen leenbizikoa: azala Txiki'k apaindu zion. Gero beste bat eman nuen argitara, ikasbidea, Ordorika'renean: larogei orrialde musika erantsi nizkion, Gipuzkoa'koa geiena. Ori aberastasuna: dantza zaarrak —Errenteriar batek, Irineo Errekalde'k, erakutsiak asko— kalejirak, karrikadantza edo biribilketak. Etzenean, neronek asmatu bear. Baiña nere burukoei izartxo bat ipifni nien. Gauza bat aaztu zitzaidan orratik: nondik jasoak nituen esatea... Olaxe asi zen, poliki poliki, an eta emen, urte aietako beroaldi ura. Banaka batzu ezkinduelako lotsatzen gauza apaletara makurtzeak. Olakoxea zen gure Aita San Frantzisko: ark ere jotzen zuen bere txolar-teetan, adarra gaifera, euskeraz esateko gogortxoa dirudien arren. Orain badira 4.000 txistulari Euskal-errian, 4.000 ta bat

neroni sartu ezkeru. Lau milla eta bi ere bai erakutsi berria dudan andereño bat kontatzen badugu.

—Ezagunenak, antziñako txistularien artean?

—Aita Donostia ari zaigu orien berri ematen, paper zaarretan arturik. Bada Baztandar bat, Manuel Dorremotz, 1800 ingurukoa. Ark jotzen zituen doñuak bizirik daude oraindik, izan baitzuten ondorengoak. Neronek jaso aal izan nituen. Bildu ditudanetak geiena Amayur'ko txistulariari, Antonio Elizalde Arizkundarra, artu diot. Zorretan gaude orrekin. Bere seme Maurizio'k jotzen du orain txistua, eta nola jo ere.

—Eta berrietan?

—Ansorena aurrenik, guzion maisua. Orrek ateratzen duen soifuaeren gozoa! Eta egin duen lana...? Ongi merezia du omenaldi berezi bat. Besterik ere ezagutu dut: Lizaso zena, batez ere. Aren beatzik eztu nere ustez iñork izan.

—Zer da obe, txistulari bakarra ala txistulari-taldea?

—Txistulari bakarra, ori da jatorra; irukoa, dotoreago. Eztaude ongi berdinduak: duen baiño indar gelago bear luke silboteak. Txistu eta danbolin bana bear genituzke erri bakoitzean. Bai ederra txistularia duen erria! Airean ikusten duzute txistusoifua dantzari, argi-zerrenda baten antzera. Erri andietan jendea arroagoa da. Zuek batez ere, giputzak, ain dotoreak zerate izan ere, eztuzute batekin aski. Dantzak, ordea, iñork ez bezala gorde dituzute.

—Pozik aal dago Euskal-errian?

—Bai, orixe. Batez ere, emen bezala, gure gauzen alde lanean ari den jendearen artean nagoenean. Negargarria baita eraman duten gainbeera, gure Nafarroa'n batipat. Ibar baten ondoan bestea, gau beltzak bezala, erderak estali ditu. Au lana! Euskera galdu den luraldeetan, orratik, asko dira odol-izkuntza maitate dutenak. Neroni ere saiaturia naiz ikasten, baiña... txistua errazagoa da. Zoko-inguru asko ditugu nafarrok; zernaitarako gauza gera, bai onean eta bai txarrean. Eta euskal-odola axalaxalean daramagu. Egia ere da, bai, badugula maiz asko tanto bat edo beste judu-odoletik. Nere bigarren deitura Aparizio da. Ibili nintzan buru-belarri urte aietan ea nondik aurkituko ote nion euskal-usala, «afari»-tik edo. Etzen lan makala. Azkona'ri galdetu nion bein: «Beti paper zaarrez ingurutua zabiltzan ezkeru, ez aal duzu iñoiz Aparizio'rik topatu orietan?» Eta or etorri zitzaidan alako batean: «Bat aurkitu dut, Aita Hilario, 1300 ingurukoa. Urkatu egin omen zuten, «por malfeytor». «Aski, aski, gizona, etzazula mesedez aurrera segi!»

—Euskaldunentzat zerbait esan nai aal luke, gure bitartez?

—Bai. Erdera, gaztelera, edozeinek daki: apainduria eta do-toretasuna euskeraz jakitean daude. Ezta ori iflorentzat atzera-pide. Ipar-Ameriketara badijoa edozein baserritar, badaki inge-leasez mintzatzen iru illabete baiño leenago. Eta, batez ere, gu gaude euskeraren alde jokatzera beartuak, gure-gurea delako, Jainkoak guri eman zigulako. Aberastasun orrek eztu galdu bear, gu ez ezik gizadi osoa ere galduan geldituko bailitzake. Galtzen uztea Jainkoak berak, gizonaren bidez, egin duen lanaren kal-tean aritzea litzake. Orixe esan zien Aita Santuak folklore edo erri-jakintzarekiko batzarre batean bildu zirenei: saia zitezela eginaalean ondasun orien alde. Bil gaitezen guztiok, berezkun-tzarik gabe, lanbide orretan.

Onela mintzatu zaigu Aita Hilario. Ikusi duguna, ordea, geuk ikusi dugu. Maizegi esaten da, baiña bakanegi gertatzen. Gela arrunt onetan bertan ikusi dugu orain zazpireun urte Italia'ko erriak ikusi zuten mirariaren erraifu bizia. Benetako maitasuna ezbear askok naigabetzen dute, baiña eztu ezerk minduko. Argi-tuke luke orrek zokorik illunena, eta urre gorri biurtuko baita oin-azpian darabilgun autsa ere.

ADISKIDE BERRI

Berritasunaz

Bea bide bazterreko lore orri. Au lore gazte eta freskoa! Urbildik so egiozu: iduri du egile bakun eta jeinutsu baten lan bitxi ustegabekoa: mutturra, dena marra malba eta xuri; gaineratiko isduraren piz-garri, zombait ttitta beltz; motto gisa, buruan, alako oilar-esproin kako bat, Puck lamifiari antzerkietan emaiten dioten bezalakoa. Miretsiak bagauzkio bein eta berriz, ain baitzaiku berex-berexia. Bainan badakigu duda-itzalik ere gabe, mota ortako aurki ginitzazken lore guzi-guziak, leen-azken, au iduriak direla; badakigu jazkoek ala mila urtez aintzinekoek esproin ber-bera zutela, marra-ttittadura berekin, ezpain bera-ekin.

Aitortuko dugu landare batetik bertzera badela, bai, zer nai berexkunde ttipi: bainan zoin arin, zoin axal, zoin ez-deus! Fun-tsez, ez da lilia bere motatik baztertzen: beti bera dago, bere artarik ezin aldatua. Mirakuluño ori (ez dezoket bertze izenik eman, ain da pinpirin eta begikoa!) beti berdin-berdina eldu da, aitatik semera, eunka, milaka; salbu, bearbada, ixtripuz, uts izigarri zerbait noizik bein. Ots, ori bera ala munstro bat, bat ala bertzea; ez da bierartekorik. Bizi bakotxa itxura edo era bakar baten meneko da. Deusek ere kasik ez dezoke ies egin lege orri. Itxura berri batzuen sortzea gertakari gaitza, gertakari bakan-bakana munduan, filosofoen aztoratzeko gauza.

Aldiz, bidean iragaiten den andere orren zaiari beatzen badiot, badakit, andere ori gazte eta loretu berria den ber, aren zaiak ez dukela, mirakuluz baizik, jazko zaien itxurarik, are gu-tiago duela amar edo berreun urtekoenik, gelditzen bazaio ere an-emenka aspaldiko edo aspaldixko oroitzapen limar bat edo bertze. Eta karrosa ori? Leen begi-ukaldiak salatzen daut, orai duela ogoi urte ez zabilala deus olakorik errege-bidetan. Aal ba-

nitu, xirmi-xarma, iragan-arazten, orren orde, Bigarren Inperio-ko «kalex» bat, leen Inperio-ko «dilientzia» bat, XVII garren mendeko «karrosa» bat, zoin bere jendekin (kalexakoek xapel-gaitzurua buruan, dilientziakoek bi adarretako kokardaduna, karrosakoek iru adarretako egazduna); eta tenorea bearrez, mia balezazke, nork Breguet ordulari bat, nork giltzarekilako «tipula» zaar bat, nork ukaireko orena; eta eien joiak ikus banitza, bata Constatin Guysek bernizaturik, bertzea Deveria-k, irugarrena Debucourt-ek, iduri lizaiket izaite oiek guziek, bai eta ere eien itxuratzeko erabili lapitz, ganibet edo puntxun-tiletek salatzen dautatela, aldika-aldika itxura-alde seinalagarri bat oso-oso.

Ots, iduri lizaiket gizona beti molde eta era berri asmatzen ari dela, nai bezala, alegeraki, burupenka; mende laurdenetik laurdenera segurik aldaketa oso bat egiten oi dela; eta gizonaren eskutik edo lanetik eldu direnak oro ies doazkiola oixtion aipatu lore elgar idurien lege zorrotzari, urtetik urtera ez baitute gaixo fimiñoek aldaira izpirik...

Bainan goazen ikus urbilago danik, ez dugunetz axalegi beatu, iduritu baitzaiku gizon erhietarik denak desberdin jalgitzen direla alde guzietarat. Ez dut ukatzen: gizon batek izaitez badu kua bezain andiko xapel belus arrosa-kolore baten egiteko, bai eta ura buruan etxetik ateratzeko aala; manatzen aal du gisa berean oto edo beribil berri bat, urrezko elefant alimale baten itxurakoa. Bainan gero? Ondorioak bero! Nai ala ez, gure erri eta adin-lagunek beren meneko atxikitzen gaituzte: jakin gabetarik erabakia dute noiz eta nolatsu bear dugun burua estali edo buruastu, jendek erran dezaten ala girela ongi ikasiak, gisa-koak ala irri-egingarri eta zoroak. Estimatu edo eritzi orren arabera eginen dute gero gurekilakoa. Orra zergatik neor ez den irris-kurik gabe aritzen aal, bere burutarik nola naiko berrikerien jalgitzen: bear du oroitu eta kondu eduki ingurumenekoen gostuaz.

Aspaldiko aipua da, modek indar gaitza dutela beren manu ertsiekin. Ez dugu ortaz deusik erranen egun, ez baita gure solasa. Manu oiek, oro ar, ez dira ain izigarriak. Izigarriago, aise, debekuak: au ez aizu, ori ez sori, ura ez zilegi, ola ez gisa, ala ez egoki... Debeku oriek, bai, sare aundi batean bezala bagauz-kate, oidurak eta azturak mail erts; eta adimendua nekez atera ditake ala-bearrezko ateka oietarik: preso bezala dago, errankizunek azpitik eta alde guzietarik daukatela. Bere baitarik bilatuz, 1830-ean, jeinu ttipiko gizon batek ere aise asma zezaken oraiakoak bezalako bagon berriak, aizeari bide emaiteko aintzin-saiets legunekin. Bainan orduko oiduren bortxaz eta buru

geienen legez, ez zuen orduan dillentziaren itxuraz bertzerik jalgitzen aal bagonentzat. Orra adimenduaren muga eta zedarrria.

Edertia ere lege beraren pean bizi da. Diote, bai, ofiziale batek, koblari batek, idazle batek bear dituela bere baitango deiak ager-arazi, margoak, zurak, burdinak, hitzak edo neurtitzak lantuz. Nai badu bai! Aatik jakin beza ez duela olakorik egiten aalko, ongi gostarik baizen: alegiazko zuzena du ori, ez egiazkoa. Emagun norbaitek ezin obeki salatzen aal lituzkela bere biotzeko sendimendu berezienak, Lamartine zenaren neurtitzeri beren jauntzia jesanez, edo Thornewaiteri bere urmargoak maileatuz, edo «1900-garreneko modern-style» zur-lanetarik ariz; —segur eta alere gizon orrek egin aal lezazke obra on, eder eta baliosak; ez luke ordean mende uni laketzeko menturarik, ez omen baten irabazteko perilik. Oraiko jenderi idurituko zaiote moda xaarreko giza-galzo bat dela, egun auiletako berri ez dakiena; oberenetik, xaarrarena egiten ongi ikasi bat... Bertzerena egitekotz, obe bailuke Prévert, Paul Klée edo saltegui aundietan ikusi gauzen iakindatzea: ola bederen aiseago bil lezazke bazterretarikako xaloak, lerro onean jarriz artixten artean. Nai badu baitezpada neor ez bezalako baten izena irabazi, askoz segurena du lelearena egitea, doi-doi bat zeriarkatuz Henri Rousseau-k eta Orneore Metelli-k gure adinekoentzat ideki bidetik.

Alabainan atze emanen du, leengoen iduriegiz bezala, emendik irurogei urtekoen iduriegiz ere; nun ez duen berekin lagun talde bat aski lodia eta aski azkarra bazterren durduzatzeko eta jadanik zerbait badirela sinets-arazteko: 1912 garrenean «Cubistes» eta «Fauves» deituak eintsu ortan zitazken.

* * *

Gauzak ola izaki-eta, bear ote diotegu irri egin, atsegabetu ala asarretu? Begira-uzu ortik! Obe dugu eien ulertzea eta gogoan ongi artzea, ez baita zonbaitek uste duketen bezain zail, ez neke.

Focillon zenak zion «estiloa» zela, ez itxura bat, bai ordean itxura-alde bat, itxura-mundu bat, itxura oik memento berean elgarri datxizkola ameka lokarriz eta aaidegoz. Erran ginezake guk, estilo ori mintzaire bat dela, urte-alde batean lur-alde bateko jende geientsuek ulertzen oi dutena, ez badufe ere denek ain ongi erabiltzen ez eta zonbaitek osoki ederresten.

Duela eun urte, una Parisen nolako mintzairea zuen eder-

tiak: etxeak XVII garren mendean Venise-n sortuen parekoak: apaindura gutti eta ek aalaz greko edo erromanoak; —erretaulak, udazkentsu edo goiztiritsu;— «opera» deitu antzerkiak, Bizet eta Wagner-ez unaindikoak, Meyerbeer nagusi zutelarik; —zer nai kantore salgai, litografiak edergailu; —andereak krinolinekin, plegu gabeko galtzak gizonen; begiorde berin bakarra; sudurpeko bizarkiak luze eta xorrotx; —edesti-lanetan politika itz-erdika sartzen; —lore-floka lodi biribilak, paperez inguraturik; —olerkariak zortzi edo amabi pikoetako neurtitzak, arri-pikatuz eginak iduri; —etxe-pareta-paperak, musker eta morroskoak; —ao-miitan Aurelien Scholl-ek oitu bezalako zirtu eta ditxoak...

Oriek oro elgarren kide, Kristoz aintzineko VII garren mendean Egipton, arri gorrizko gizon-leoina, andere-zai argal izurkatuak, seieska argitu tenploak, lotus-ez apaindu arroin-gainak, eta larrutindu-zali gider xilokaduna... elgarrekin bat mifiot zau-den bezala.

Eta denak berdin istuak egungo egunean; berdin mintzaire il, mintzaire zendu, bizar-puntta ala neurtitz ospatsu! Alta bada, ordu artan berean, Lautreamont bat mintzaire arrotz batean ari zen bere buruarekin. Jeinutsuki ote? Ez zuen montarik. Neork ez zuen orduan aren itziki onartu nai. Manet bera nekez ari zen, denek ulertzeko gisa ari zen arren: bai, baina jendeak ezin jasan bi margo edo kolore argi bata bertzearen ondoan; arrunt desgisa zitzaion: Compiègne-ko afal-ondoetan galtza luzeekin ibiltzea bezalatsu, galtza labur eta galtzerdi zirikuekin ibili bear-eta.

Itxura eta molde berri guziena legea, untan da: ez ditazke ager bakarka; moltxoan eta betantsu eldu dira, alor berean errosustriak eginez, elgar zurkaiztuz eta elgar aziz; bizikide, adin-kide, errikide.

Goraxago trein-bagonak aipatzen baiginituen, bixtan da, bigarren Inperio artan, ez zitazkela izan eskoil, truskil, irri-egin-garri eta itsusi baizik: orduko bertze gauza-itxurek ez zuten deus ere eiekilakorik.

Victor Hugo luzaz mutur egon zen, burdin-bidea ez artu naiz. Noizbait alere Belgikan treinean sartzen da, ez baita guti aritzen orenean ogei-ta-amar bat kilometra eginik! Bai, laster dabilta atxemarta, baina zoin itsusia den! Ai, Bitarteko-arroan (Moyen-âge) asmatu balute, bazukeen bertze trakarik! Olerkariari burua berotzen zaio, eta zentzu baino jeinu gelagorekin, una non trein gotiko bat amesten duen, gau-ainara burdin egal batzu bi saietsetarik, xurru batzu ke-bide gisa, marrumaz ibilki

zelaiez-zelai, erensugeari bezala sua aotik dariola... Erreberian ziarduken, ez da dudarik; bainan Hugo bezain buru-bero izanzen ordu artan bertze ameslari bat, erran balu, kuskuetxe batean gordeko zirela mekanikeria guztiak, eta murloin alimale baten itxura emanen ziotela aintzineko maxinari, tanderra poliki jarriz aren zear-lerroen einean, begien gozagarri...

Automotrizza C. C. 7.121 jalgi berria du Alsthom-ek, «Beauté-France» eman baitiote izengoitia. Ederra da, bixtan da; bainan duela ogei-ta-amar urte neori gogoratuko ez zitzaion edertasuna du. Nai duzue nik egia erran? Automotrizza orrek ez gaitu, ez, berak berenaz ainbat unkitzen: unkitzen gaitu poema andi batetako itz gisa. Delako poemak milaka badauzka bertze itzak ere: aireko ala beribil berri; —Le Corbusier-ek edo Frank Lloyd Wright-ek eraiki argintzak; —karriketari gizon-galtzak jauntziarik dabilzan andereñoak; —sukaldetan, gazela-buruak iduri, kafe eaiteko eletrika-eierak; —Manessier-en erretaulak; —H. Moore-n giziduri edo bultuak; —etxe-pareta buluzi-utsak; —musika-doinu kakolak; —eta Alpetako eliza xume batean, Ama Birjinaren goresteko, Carlu-ren afichak bezala-bezalako mozaika bat, F. Leger-ek egina... Bertzeak bertze, alabainan!...

Poema ori maite ditake ala iguin; bainan ura da errege; aren manutik gabiltza; aren aginduak gainean ditugu. Debekatzen dio gizon bati sudur-peko luzekin agertzea, ala nola josteko-mekanika egileari landapintaz aren loreztatzea, edo hydro-eletrika baraderaren erakitzaileri asto-xirioz eta (aldizka) idiburuz lilistatzea: debeku oriek aantziz, ez gintezke bakarrik irri-egingarri: guaurk gure burua iraitz ginezake oraiko jendardetik.

Soka lepotik dugu bada? Ein batetaraino, segurki baietz. Eta zintzo bizi nai ginukeneke badukegu zertaz grifia.

—Zer! erranen du norbaitek, ene baitako gogoetek, biotzeko je samurrek, ene jite-zolatik iratzarri ametsek bearko dutea soineko arrotz ori artu, bertzen biotz-aterat eltzeko? Ene erri eta adinkiden estimua atxiki nai badut, neure buruaz mintzatzeko, bearko duta Soutine, Kandisky edo J. Villon batzuen lagun-min bilakatu? Josteko mekanika egilea ortara dadin, nunbait an! Ez ditu, arek, bere biotzetik ateratzen mekanikak! Ainitz eta aise saltzeko badarraio modari: ez da ori bekatu. Nik, nere buruari uko eginez, bekatu egin niro. Ala, niauren oldez ariz, bertzez oroitu gabe zerbait era berri asmatzen badut, bearko duta egon, begiak xuriturik, geroaren aiduru, jakiteko ea aintzin-bidari bat izana naizen, ala ments bat, zoro bat, soil madarikatu bat, aren aurki-berriak oro gal izan direna, arri bizian erori azi gaixoaren pare?

Zortea ez dabilala beti xuxen, neork bezain ongi badakigu. Jeinu bezenbat zorion ukan dute, beren baitarikako deieri iarde-
tsiz geroko aldairan bidean gertatu direnek. Bizkitartean ez da
itxura berri bii bat, alderat galdua dela erraiten aal zaionik:
geroxago, bizpairu gizamende iragan-eta badatorke aren teno-
rea: aziak ere batzuetan iduri du idor, agor eta hila, eta biz-
kitartean orra nun, lurra eta aroa aldeturik, gertatzen zaion
ozitzea, belartzea, landaretzea. Berritzapen andi guzien karieta-
rat, badira beti leengo zombait bakar, etaz bet-betan oroitzen
baita jendea, aintzin-bidari izenaz agurtzen dituelarik.

Oro ar, biziki bakan eldu dira, itxura-alde oso baten bertze-
laktzeko aldaketak, Bakan eta nekez. Gudu zailen ondorioak
alakoak dira: astapeneko soldadoak, oldarrean abiatu leenak,
lurrean daude il eta aantziak, ondokoen iaurkin, garraitzaleen
bidea eginik...

Gure mende unek aatik berritzapen aundienetarik bat iku-
sirik dauka. Iduriz, bein ere ez da izan orai bezalako itzulipur-
dikatzetik. Itxurak ez dira egundaino ain laster, ain barna, ain
osoki, ain zabalki aldatu: nai dut, an-emenka, leen ere izan di-
rela Picasso, Michaux, Eluard, Milhaud, Kaminsky eta olako bi-
ligarroen aitasoak; bainan au da naski mende unen seinale oar-
garriena, sail guzietan tenore bertsuan sortu direla berritzaileak,
elgarri esku emanez eta kasik aro berri bat jeiki-araziz.

Bainan berritasun unek ez gaitzala moxkor! Atxik begiak
zabalik. Ez uste izan, oraiko ikusgarrien eretzerat, leenagoko era
guziak erdainatzen aal ditugula. Ez, urbiltzekorik ere! Bizkitar-
tean areago liteke, lillura itsu batek ets baliezazkigu gerorako
ateak eta bideak.

Eguia erran, oraiko ustez, ez gira bereala ari bertze berritza-
pen oso bati buruz, nun jakintsunek ez daukuten sekula-santa-
neko zerbait asmatzen, ez baita batere fidatzeko. Zer nai den,
auxe zaiku iduritzen: segur (berri direno denak eder) oraiko itxu-
reri atxemaiten diotegu alako dirdira miresgarri bat. Beldur
bat badugu aatik, gure ondokoek, urte gutirik barne, ez baitiote
berritasunik ezagutuko, buluzegi, otzegi eta idorregi kausituko
dauzkutela. Naiko deete eman gar, su eta arima geixago, eta
ola abiatuko dira, urrundik bada urrundik, etorkizuneko bertze
udaberri aberats bati buruz.

Gizon-arbolak, bizi nai badu, urtetik urtera fruitu berak
emaiteko orde, bear ditu sasoin batzuez bein ere neork ez ikusi
loreak ekarri.

Aita J. Onaindia

HORATI'REN ODAK

EUSKERAZ

I

MEKENA'RI

GAIA: Askotarikoak, dakigunez, gizonaren joera ta ago-xuri. Eder du aunitzek aipua; au goizale duzu, ura soro ta landak pozten dute; ark gizar-tea du maite, onek soin-atsegiña; urliari kutun ba'zaio gudaritza, eizea sandiari. Nik, ordea, begiko dut Olerki lirikarra; batez ere zuk, Mekena, ederretsia baldin bada.

Maecenas atavis..

Oi, Mekena! errege odol jatorreko,
ene igesleku bigun ta dirdai deduzko:
leiaz opa du askok goitar autsa astindu,
5 gurpil goriz orobat mugarik ez iku
eta garaitz-abarrez nausitu alairik,
lur-jabeak, Jainko lez, gora eraikirik.
Ikus or ori, pozik, bera iru aintz-deduz
goretsi naiz, zaldun-sail txepela ba'dakus.
Au ere zoritsua, Libi-larrain oro
10 aletegi barnean bil ba'du osoro.

Aiteen lurra, ordea, goldetu nai duna,
edo Atalo antzo diru zaletua,
nekez jarriko duzu, itxastar bildurti,
Kipri-egur ontzian Mirtoo urez bidazti.

- 15 Ikar uifei buruzko negu aizeen izu,
saltzailleak pakezko lurra gorets oi du;
baifia ontzi ausiak berriz ondurikan,
itxasora itzul da ifioiz, ezeuki asalketan.
- Ez du ark erdeifu oi ardo zar ontzirik,
- 20 eztare eguneango jan-edan ederrik,
naiz gurbiz ezepean soin-lasai etzanik,
naiz ur doneen sorburu ondoan, pakerik.
Eder ditute askok dunbots, turut-adar,
gudarozte ta gerla, amaentzat negar.
- 25 Gau ozkarbitan dirau otzez eiztariak,
—emazte beratza aantzi aren oroimenak—
oreifnik so ba'dute zakur esangiñak,
edo sare nasiak eten basaurdeak.
- Ni, berriz, untz-ostoa —kopet argi sari—
- 30 goitar Jainko artean, oi! naute nahasi;
bakarrera naroe baso-ian leituak,
bai Ninpa ta Satir'en dantz-jolas arifnak,
Euterpe'k ezpa-dit txirulik galazten,
ta Polimnia'k Lesbi-lira ba'dit ozentzen.
- 35 Lirrikar Olerkari baltsan sar ba'naizu,
izarrak joko ditut bekoki ausartsu.

OARRAK.—1. Mekena zeritzaion erromatar zaldun au, August Kaiser'en kutuna zan; jatorriz toskain erregeen odoleko, zenbait edertiren babestzaille jator.—7. Iru dedu, edo erromatarren arteko omenik aundienakin.—9. Libi'ko alorak oso joriak ziran, batez ere garitan.—12. Atalo, Pergamo'ko errege txit aberatsa.—14. Txipre'ko egurra omen zan onena itxas-ontziak egiteko.—22. Antxifiakoak, gauza donetzat zeuzkaten iturriak.—33. Euterpe, bederatzi musaetako bat.—34. Beste musa bat.

II

AUGUST KAISAR' I

GAIA: Jupiter Jainkoen Aitak, Juli Kaisar'en eriotza dala-ta, gordin zigortu du Erroma, elur, kazkabar ta tximist-oñaztarriz Bigarren ugoaldea uste zuten batzuk, Bildurgarriak, noski, Tiber ibalaren oldarra ta anai arteko gudu. Nori eskatu laguntza? Nork ordaindu egin zan gaiztakeria? Zatoz zu, Apol, gu onez ateratzera; edo zu, Venus; edo

zu, Marte. Azkenez, August'i dei, Merkuri iruditan,
dagokion asperkuntza artu dezan. Ezpedi itzuli, be-
randu baizik, zerura; bebi lurrean, garaitzez ga-
raitze, arerloen menderatzaille.

Iam satis terris...

Onezkero, elur ta txingor beltzik aski
Jainkoen Aitak digu lurrera bidali,
ta toki deunak eskui goriz geziturik
Uria utzi du beldurrik.

5 Erriak ere bai izu jar ditu, Pirra bera,
arrigarriz, dardartu zun aldi gaiztoa
itzuli ez dedin; ots, Proteu menditara
eli oroz jun zanekoa.

10 Eun arrai mota orra tink zumar buruan,
lenbizi uso-abi ziran erpifietan;
bai ta igeri zegiten zelai edatuan
orein uzuak aunetan.

15 Tiber gorria ikusi genun, txit biotz-jausi,
Etruskar ertzetatik lazki biurtuta,
Errege'ren oroiak nai zitula suntsi,
Vesta'ren elizak bota.

20 Nasai ta zabal dabil —maite garrak joa?—
Ili negartiaren apentzaille lerdin;
Ezker aldeko ibarrez arroputz dijoa,
Tzeu'k aintzat emon ez arren.

Gaztedi gurasoen erruz gutxituak,
anai arteko gudan, sarri entzun oi du
inoizka ditutela ezpatak zorroztu,
Persi'tarren aurka eifiak.

25 Zein Jainkori erriak deadar egingo
amil-bera dijoan Aberri'ren alde?
Nolako bertsoz Neskatx onak saiatuko?
Zein oiuz Vesta'ri galde?

30 Jainkoen Aitak, nori iraiñen ordaiña
egotziko? Zu, Apol azti, azkenik,
erdu, otoi, gurera, laiño zuri-urdiña
besaigaiñez duzularik.

35 Edo obeki zatoz zu, Erikina irrikor,
egazka dituzuna biran Jolas, Maite,
Naiz enda utzi ta illobak begi errukior
gura ba'dituzu gorde.

40 Zatoz zu, Marte, naiko jolasez aseá,
eder bait-zaizkizu ots, ardail ta babeski;
ta Mauri oiñezkoren betondo errea,
etsai odoltsuri aitzí.

Edo zu, Mai argiren, oi! seme egoduna,
Kaisar'en apentzaille deitu aurrezean,
eta, antza aldaturik, gazteren jarduna
bete ba'daizu lurrean.

45 Belu zoaz zerura; guztiz luzaroan,
emen zaude Kirin'en erriakin pozik;
aize zakarrak ere ez zaitza eroan,
gure gaitzez setaturik.

50 On bekizkizu emen garaipen aundiak,
Aita ta Lendakari deitzea noiznairik.
Ez laga, gure Kaisar, Medotar etsaiak,
zigorge, zaldiz gudatzerik.

OARRAK.—7. Itxas-idi zaiña.—13. Toskana'ko itxasoak, aizez puztuta, berezko bidetik jaurti zitun ibaiko urak.—15. Numa Ponpili'ren jauregia, Tiber ezker aldera.—16. Vesta, Ope ta Saturno'ren alaba, Numa Ponpili'k jauretzea jaso ziona.—18. Erromul Erroma irasi zunaren ama.—20. Jupiter Jainkoen Aitak ez omen zun nai Kaisar'en eriotza iñork apentzerik.—32. Erikina, Venus'i Sikili'ko Erix mendi donetik zetorkion izena.—37. Marte, Erromul'en aita.—41. Erromul'en beste izen bat.

Eguberri-koplak

JOANES ETXEBERRI

Bethleen'en ostaturik ezin aurkhituaren gañean noela (1)

Birjina ona, norat zoaz?
Bihur zaite etxera,
ezen eztuzu zeren ioan
Bethleen barrenera.

Ioseph, norat daramazu
Birjina unhatirik?
Bethleen'en edirenen
eztuzu ostaturik.

Bethleen'a direnean
arrotzak arribatu,
athez athe dute ostatu
etzitekotz galdetu.

Guztiak erran deraue
lekhurik eztutela,
sotoak ere arrotzez
betheak dituztela.

O Iaun, oraño Amaren
sabelean zaudena,
pazientki sofri zazu
egin zaitzun hobena.

Zureganik iauregiak
dituzte erregeek,
zureganik bere etxeak
jende xehe guztiek.

Xoriek ere dituzte
bere egoitzak airean,
arrañiek urean, eta
basa-abreek lurpean.

Alabañan, zuk eztuzu
gerizerik aurkhitzen,
guztiak ditutzularik
egoitzaz probeditzen.

(1) "NOELAC eta berce canta espiritual berriac", Bordele'n, 1630 edo 1631'ean leen aldiz argitara emana.

BERNARD GASTELUZAR

Iesus-Kristo, gizon eta Iainko salbatzailearen noelak (2)

Inkarnazionea

Urrun adi, Parnasseko
Musa zahar profanoa,
eta zu zato, zeruko
Musa berri divinoa.

Errazu, zeruko Musa,
nola erdi den Birjina,
nola duen Iainko haurrak
izatu lehen eguna.

Iesus-Kristo gure Iauna
ekhar bezate bihotzek;
ithurriek, ur saindua;
fruitu bizia, haritzek.

Errazu, nola egifi den
gizon, zeruko Iainkoa,
eta nola Iainko egifi
gizon gu bezalakoa.

Adio, Phebus! Hire etxe,
hire itsaso gustia,
ez zarete aski hilzeko
ene egarri handia.

Nola Dabid'en kastatik
gizon egifi den munduan,
egundaiñotik Iongoiko
izatu zena zeruan.

Misterioa

Orai da lurra kamiatzan
zeruko parabisuan,
zeruak egifi presenta
orai agertzen munduan.

Hau duk Aita handiaren
Seme, bethi izan dena;
hau, ihortzirien nausi
eta Bigarren Presuna.

Establian da estali
zeruko tresor gustia;
jende gaxoak dakusa
bere Egille handia.

Gizon gisa, gizona duk
gizonaren fazoiflean,
eta dik heian bizia
irabasten iornalean.

Hurbildu zaik, o gizona,
Iongoikoa salbatzeko;
ofensatu duken Iauna,
hire hutsen barkhatzeko.

Estalia duk kanpotik
gizonaren haragiaz,
hire odol, hire forma,
hire egite gustiaz.

(2) "Eguia Catholicac". Pau'en, 1686.

Nola baita bi natura,
baitik halaber bi izen,
bañan eztituk izan hek
izen divino bat baizen.

Ohoratzen dik gloriak
bere lagun lur paubrea,
eta parte eternalak
kreatu duen partea.

Zuek bezala haragi
lehen ez zena izatu,
haragiaz bestiturik
zuen balsan duk kausitu.

Ez ziaiok Iainko huni
pisu humanitatea;
ez ziaiok Gizon huni
pisu divinitatea.

Eta nola iguzki bat
aurkhitzen baita zeruan,
orobat salbatzaillerik
eztuk bat baizen munduan.

Lurrean kreatu dena
lurrez gizon lurrekoa,
hura bera duk zeruan
zeruetako Iainkoa.

Iesus-Kristo haurrari salutazionea

Haurtxoa, zure sortzeaz
mundu gustia da bozten,
zure sehaskari diot
agur humilla egiten.

Oren onez sor zaitela
gure mundu ederrean,
esklabo gaude gustiok,
haurra, zure beharrean.

Zuk mendekatuko tutzu
gizon guztien etsaiak,
gustiei zuk idekiko
gloriako ithurriak.

Iainko zare: kalma zazu
Iainko Aitaren furia,
Gizon zare: paira zazu
merezi dugun zauria.

Boztu da zu ikhusirik
Bethleemeko hiria.
Iesse'n zigorra zare zu,
zu lehoiña, zu zuzia.

Iakob'en izarra zare,
birjina baten semea,
Dabid'en odol nobletik
ethorri den erregea.

Errege zaitu humilki
Sion'go alabak deitzen,
eta zare aspaldiko
lekhukoekiñ agertzen.

Florenciar idazlari koxkorra

*Edmundo de Amicis italiar idazlearen
CUORE (Biotz)-tik euskeratua.*

Leen-mallako laugarren klasean zegoen. Amabi urteko florenziarra zan, ille beltz eta arpegi zuriko mutiko lirafiña, burni-bideko langille baten seme zarrena. Famili aundia ta lan-sari eskaxa izanik, estu ta larri bizi zan hura. Aitak asko maite zuen mutilla; on eta barkakorra zitzaion, eskolari zegozkion gauzetar izan ezik, olakoetan asko ta zorrozki eskatzen baitzion; —mutikoak, familiari laguntzeko, trebetu ta ogibideren bat laster eskuratu bear zuen-eta; beraz, laster nolerebait trebetzeko, asko nekatu bear zuen epe labur batean. Ori zala-ta, nai mutilla ikasle ona izan, aitak eten gabe zirikatzen zuen, gero ta geiago ikasi zezan. Urtez aurreratua zegoen ordurako, egindako lan aundiak garaiz baño lenago zaartua. Ala guztiz, sendiaren bearrak ornitzeko, lanbideak berak ematen zion neke aundiaz gañera, oi-ezbezelako kopi-lanak artu oi zituen an ta emen, eta gabero, aldi luzetxoan egoten zan idazmai aurrean. Aspaldi artan, ain zuzen, aldirokoak eta epeko liburuak argitaratzen zituen liburugille batek agindua, arpidedunen izen eta zuzenbideak paper-zerrenda batzuetan idazteko lanean aritzen zan. Iru lira irabazten zituen zerrenda aietako bosteun bakoitzeko, idazkera aundi ta berdiaz idatziak. Zeregin onek alaere nekarazten zuen, eta maiz ari zan zinkurizka etxeokokin, otorduetan batez ere. —Begiak ba-dijoazkit —esaten zuen— gabeko lan onek lertu egiten nau. Bein batean semeak, —Aita —esan zion, utzi zadazu

lan egiten zure orde; zuk bezelatsu idazten detala badakizu gero... Aitak ordea —Ez, maite —erantzun zion—. Zuk ixtu diatu bear dezu. Garrantzi aundiko gauza degu zure eskola, nere zerrendak baño areagokoa. Damu nuke ordubetexo ere zuri ostutzeaz. Estimatzan dizut, baiñan ez det nai, eta ez orretan ekin.

Alperrik zan olako gaietaz aitarekin ekitea; ba-zekien mutillak, eta ez zan tematu. Baiñan ona zer egin zuen: noizpaitean aita entzuna zuen-eta, ba-zekien, idazgelatik logelara, lanari utzita, gabediro joaten zala erlojuak amabiak jo ta laster; alki mugituaren ota ta aitaren pausu geldia aditua zuen. Gau batean hura oieratu arte itxogin zuen; gero polliki-polliki jantzi, idazgelatxoan itsuka ibilli, petrolio-argia piztu ta idazmaiean exeri egin zan; zerrenda zuri xorta bat eta zuzenbideen izentegia bertan baitziran, idatziari eman zion, aitaren idazkera al zuen ondoen kopiatuz. Gogotik idazten zuen, pozez beterik, bildur samarrez apika. Zerrendak pillatuaz zijoazen, eta noizetik noizera luma uzten zuen eskuak alkar igortzitzeko; gero asi berriro, len baño leiatsuago, buru belarri, irri goxo xamur bat ez-paiñetan zuela. Eunda irurogei egin zituen. Lira bat! Gelditu zuen orduantxe, lumari utzi, argia itzali ta oera itzuli zan oin-puntetan.

Biamoneko eguerdian, aita umore onez maieratu zan. Ez zuen ezertxo ere somatu. Oarkabe egin oi zuen egikizun hura, orduka neurtuz eta beste kezkarik gabe; eta betetako zerrendak ez zituen biaramunean baizik kontatzen. Umore onez eseri zan maiera, eta umeari esku-zartadatxo bat bizkarrean eman-da —Ei, Julio —esan zion— aita langille ona dezu oraindik, zuk uste baño ohea ere! Bi ordutan oi baño irutatik bat lan aundi-txuago egin dizut bart arratsean! Arin darabilkit eskua, eta begiak ere, ba-dakite oraindik beren zeregiña betetzen... —Aita gaixoa... —poz-pozik eta muturik zion Julio'k bere artean— irabaziaz gañera, gaztetu dalako pozaldia ere ematen diot... Tira ba, aurrera!

Atarramentu on orrek kemendurik, urrengo gabean, amabiak jo ondoren, jaiki berriz eta lanera. Eta orrela beste gau bazuetan ere. Eta aitak somatu ez. Beñiola bakarrik, afalorduan, esan zuen: —Asko da gero, aspaldion orrenbeste petrolio gas-tatzea etxean! Zirrada bat sentitu zuen Julio'k, baiñan aitak ez zuen besterik gañeratu. Eta gabeko zeregiña aurrera joan zan.

Bizkitartean baña, loa gabero orrela etenik, Julio'k ez zuen naiko atsedetik artzen. Goizean nekaturik jeikitzen zan, eta arratsean eskola-lanak egiten ari zala, neke zitzaion begiak za-

balik eukitzea. Arrats batean —bere bizitzan lenengo aldiz— kuadernu gañean kulunka asi izan zan. —Eup, biotz on! otsegin zion aitak eskutxaloka, lanera! Atzarri zan mutilla, ta lanari ekin. Baña urrengo arratsean, eta ondorengo egunetan ere, berbera gertatu zan, eta are okerrago. Loak liburuen gañean artzen zuen; oi baño beranduago jaikitzen zan; indarrez bezela ikasten zituen ikasgaiak, ikastetik alhenduta-edo balegoke bezela. Aitak ikustatzen zuen lenbizi, kezkatu egin zan gero, eta azkenik, erritan ere eman zion. Sekulan ez zuen egin bearrik! —Julio —esan zion goiz batean— zu zabartzen asi zera, zu etzaitut lengoa. Ori ez det atsegin. Begira gero, zugan degu guziok uste osoa ezarrita... Pozgabeturik naukazu, orratx!» Au entzunda, estutu egin zan mutikoa, ain benetako errita zorrotza lenbizikoz artzen zuen-eta. «Bai —esan zuen bere baiten— egi-egia da, ezin segi onela. Bukatu bearra det iruzur au». Bañan egun bereko arratsean, afalorduan, aitak poz aundiz esan zien: «Ba-al dakizue...? ille ontan, joandakoan baño ogeita amabi lira geiago irabaziak ditut, zerrendetan! Eta au esanda, karamelu-zorrotxo bat bota zuen mai gañera, oi-ezbezelako irabazia semetxoekin ospatzeko asmoz ekarria. Txaloka artu zuten danak. Julio'ri berotu egin zitzaion gogo eta biotz barnetik esan zuen: «Ez, aita gaixoa, ez zaitut gezurpetik aterako; egun-argiz ixtudiatzeko alegin aundienak egingo ditut... Gabaz ordea, lanean arituko natzaizu berriz ere, zure ta gainerakoen alde... Aitak —Ogeitamabi lira! —gañeratu zuen—; pozik nago... Gero, Julio erakutsiz: —Ori det, alabaiña, biotzaren mingarri...» Julio'k, ixil eta apal-apal eginda artu zuen errita berri hura, begietara zijoazkion bi malko eutsiz, eta batean, ezin esan alako goxotasuna biotzean sentituz.

Eta lanari lotu egin zan, su ta gar. Baña, nekea nekearen gain, gero ta eramangaitzago egiten zitzaion. Bi illabete zera-inazkien orrela. Aitak erritan ematen zion eten gabe, kopetillun begiratzen ziola. Egun batez, maixuagana jo zuen, argibide billa. Auxe esan zion maixuak: «Bai, ari da, ari da, azkarra baita. Bañan ez du orain lengo gogo onik. Logale, aozabalka, adigabetua egoten da. Ariketa laburrak egiten ditu, nola-naikoak, idazkera kaxkarrekoak... Bai! geiago, askoz geiago egin lezake!» Arrats artan bertan, mutilla bazter batera eramanda, sekulan ez esandako itz garratzak zuzendu zizkan: —Julio, zuk ondo ikusten dezu ni zain da muin ari naizela, bizia familiagatik galduz dijoakitala... zuk berriz, ez didazu batere laguntzen. Ez dezu nereganaoko errukirik, ez anaientzako, ez amarentzakorik ere! —Ez aita, ez esan olakorik! —deadar egin zuen semeak negarrez— eta aboa zabaldu zuen, guzi-guzia aitor naiez. Aitak itza moztu

ta esan zion: —Familiaren egoera ezagutzen dezu eta ba-dakizu burua urkatu bear degula danok, borondate aundiz. Nik neronek ere geitu bear izango det nere zeregiña. Ille ontan, burni-bidekoan, eun lirako eskupekoa jasotzeko ustea ba-nuen; gaur goizean baña, sosik bat ere ikutuko ez detala esan didate! Julio'k berri ori entzunik, barrutik irtetera zijoakion aitopena irentsi egin zuen, bere buruari bein eta berriz kementsu esaten ziolarik: «Ez aita, ez dizut iztxo ere esango. Gorde egingo det nere ixkutua, zuretzat lanegin al izateko. Sortuazten dizudan atsekabe orren ordaiña beste aldetik ematen ba-dizut, eta eskolan, beti saiatuko naiz aurreratzeko diña bederen. Ogia irabazten zuri laguntzea, abailtzen zaitun pixu-nekezo ori arintzea... orra oraingo nere zeregin premiazkoena...» Eta aurrera jo zuen, eta beste bi illabete igaro ziran... gabazko laneta egun argizko aultasuneko illabeteak, semearen alegin gogorak eta aitaren asarrealdi samitiak ikusi zituzten illabeteak... Berau —ori bai okerrena— nautillarekin zapuztutzen zijoan geldi-geldika; ez zion itzik zuzentzen bakanetan baizik, betirako seme galdu biurriren bat izan balitz bezelaxe; begiratzetik ere igeska-edo zebilkion. Eta Julio konturatzen zan, eta sufritu zuen; eta aitak bizkarra ematen zion bakoitzean, muxu ixkutu bat bialtzen zion, bere arpegiera errukior eta illunean barruko xamurtasuna ta biotz-miña agertzen zituelarik... Atsekabeak eta nekeak, bitartean, osasuna ta margoa erabat jaten ziozkaten, eta ikastetan ere, gero ta xabarrago zebillen, ezin bestez. Ederki ikusten zuen, bestalde, jokabide hura alako batean azkendu bearrean zegoela, eta gaber esan oi zion bere buruari: —Gaur ez naiz jaikiko, ez! Ama-biak jotzean, ordea, bere asmoa sendoki baieztatu bear zueneko garaian bertan, damu-poxi bat sentitzen zuen, oiean gelditzea eginkizunetik iges-egitea zala-ta... aitari ta sendiari lira bat ostu egiten ziela-ta... eta jaikitzen zan, pentsatuz, edozein gabetan bere aitak, esnaturik itsumustuan topatuko zuela, edo-ta iruzurra somatuko zuela alabearrez, zerrendak bi bider kontatuz edo... eta orduan bai, dana bukatuko zan berez, gogoia beartu gabe, ezpaitzuen gogoia beartzeko kemenik eta... uste orrekin jarraitzen zuen.

Arrats batean baña, afaltzean, beretzat bultzagarri izan bear zuen itz bat ebaki zuen aitak. Amari, mutillari begiraturik, ifoiz baño zurbil eta maxkalago zegoela iruditu zitzaion, eta —Julio— esan zion— gaxo zaitut... Eta aitagana biurtuta estu-estu: —Adizazu, Julio gaixo degu. Begiraiozu arpegi zubillori! Julio, zer dezu, maite orrek? Aitak, begiratu zear bat eginda: —Nolako barrua, alako osasuna ere; ez zegoen, ez, orrela, ikasle on eta

seme leiala zan garaietan. —Gaixo dago ordea! oju egin zuen amak. —Etzait deus ere ajolik!

Ateraldi orrek biotza urratu zion mutil gaixoari. Etzitzaiola ajolik orain, aspaldian semetxoa eztulka entzun utsarekin ikaritzen zan aitari! Ez zuen maite, beraz! Gauza ziurra zan semearekiko gogoa joana zitzaiola orduko... —Ai ez, aita nerea —esan zuen berekiko, biotza naigabeak estututa—orain bai akabo egi-egitan! Ezin bizi ninteke zure maiterik gabe... neretzako nai det oso osoa, zure naitasun ori! Guzia esango dizut, ez zaitut aurrerantzean gezurtatuko... lan bezela ixtudiatuko det, Datorrena datorrela, aita gaixoa, zuk maitatua berriro izatekotan...!

Ala ta guztiz, jaiki egin zan gau artan ere, oiturak eraginda. Eta jaiki zanez geroz, gabaren ixiltasunean alditxo batez eta azkenengoz berrikusí ta agurtu nai izan zuen langela hura, berak biotz alai ta xamurtasunez betea orrenbeste lan ixkaturik egin zueneko gelatxoa... eta argia pizturik, maitxora ondoratuta zerrenda zuri aiek ikusi zituenean, atsekabe sakon batek eraso zuen, ezpaitzituen ezkeroztik idatziko izen aiek, ordurako buruz zekizkian errien, lagunen, kaleen izan aiek... eta, menperatu ezifiko oldar batez, lumari eldu zion, gaberoko lanari jarraitzeko asmoan. Bañan, eskua luzatzerakoan, liburu bat bultza ta lurre-ratu egin zuen. Oztu zitzaion odola zaiñetan: aita baletor...

Egia, ez zuen gaiztakeritan arrapatuko; gaifera, berari dana aitortzeko etsita ba-zegoen, eta alaere... aren pausak illunpean etortzen somatzea... alako garaian, alako ixiltasunean arrapatua izatea... bere ama, esnatu ta agian izutua... eta aitak ere, guziguia ezagaturik, semearen aurrean makurraldi bat apika sufrituko zuela lenengo aldiz bururatzea... au guzia, ia ikaragarri zitzaion. Erne egon zan, arnasa geldiaraziz... Ez zan batere otsik entzuten. Atzealdeko ateko serrail-begitik aditu zuen: deus ez. Lo zegoen etxea. Agidanez, aita ez zan esnatua. Eta lasaitu zan. Eta lanari ekin zion. Eta zerrenda gallenduz zijoazen. Kaletik, erri-zaien pausu neurtuen ota belarriratu zitzaion; gero, zalgurdi baten zurrumurrua, beingoan ixildu zana; andik pixka batera, astiro-astiro igarotzen zan gurdi-erreskada baten zarata; gero ixillune sakon bat, urrutiko zakur baten zaunkak noizean bein urratua. Eta ari zan, ari zan idazten...

Bitarte artan, aita atzean zegokion; liburua erortzen entzunik, jaiki ta idazkelako ate ostean gelditua zan, sartzeko une egokiren bat noiz arkituko; gurdien zaratak, aren pausuen soñua eta atearen kirrinka arifña itzali egin zituen; eta antxen zan —bere buru zuria Julio'ren buruño beltzaren gaifnean—, eta huma zerrendaen gaifnetikan laisterka ikusirik, dana asmatu

zuen, dana konprenitu; eta damu etsitu batek, muga ezifizko samurtasun batek, bere animaz jabetuta, mutikoaren atzean zeukan, josirik, arnagabeturik... Bat batean, Julio'k karrasi zorrotz bat egin zuen... —bi beso dardartsuk burua estutzen baitzioten—. Aita, o aita! barkatu, barka zadazu! oju egin zuen, aita ezagututa. —Zuk barka neri! erantzun zuen aitak, negar zotinka ta bekokia muxuz estaltzen ziola. —Osoa ulertu det, osoa... ni naiz, barkamena eskatzen dizudana, ni umetxo biotzekoa! Atoz, atoz nerekin. Eta bultzatu, edo' obeki esan lortu egin zuen ama esnatuaren oierafio, eta onen besoetara egotzi, esanaz: —Laztandu zazu aingeruzko seme au, iru illabete abetan lorik egin gabe, neretzat lan egiten duen au... eta nik biotza samin-tzen nion artean, berak gure ogia irabazten...! Amak besarkatu ta bular gaithean euki zuen, itzik ere atera ezifik, Gero —Lotara orain, semetxo —esan zuen— zoaz aguro lo egitera, zoaz etzatera! Eraman zazu oiera! Aitak, besartean arturik eta logelara eramanda, oieratu egin zuen, beti arnas estuka ta laztanduz, eta oi-estalkiak antolatu zizkan. —Eskarrik asko, aita —zion mutillak eten gabe— eskarrik asko, bafian zoaz zu ere oiera, orain, zoaz oiera aitatzxo, ni poz-pozik nago ta... Aitak ordea lo artuta ikusi nai zuen; oe ondoan exerita, esku bat eldu eta —Lo egizu zuk, lo, nere semetxo kutun orrek! esaten zion.

Eta Julio'k, nekeak aulduta, loartu zuen azkenik, eta luzaro egon zan lotan, amets atsegifiaz alaitutako loaldi lasai batez illabete batzuen ezkeroztik lenengoz gozatuz. Eta begiak zabaldu zituenean, —eguzkia aspalditxotik argitzen ari zala— somatu zuen, lenbizi, eta ikusi gero, bularraren aldean, oe txikiaren ertzean ezarrita, oraindik lotan zegoen aitaren buru zuria, gau osoan semearen biotz ondoan igaroa...

ORAUNE'KO ERROLBA'K ITZULIA

Euskaltzaindi-ko 7' garren solas-aldia

ANIZETO ZUGASTI

Iturriaga Apaiza

Euskal-idazle

Donostia'n 1954-1-28).

Juangoikoak gabon, jaun-andreak! Euskerak ainbat eta ainbat zor dion Urkijo jaun argitsuaren irudia margoz egiteko aginduko ba'zenidateke, ta bere maitasunik aundienetakoaren ezaupideren bat an ipintzeko, al nuken obekienik bere giza-irudia egin eta euskel-liburu zaarra, begien pozgarri, ipiñiko nioke esku-artean. Eta batzar eder auek biltzeko asmoa atera zigun Trigara! osagille jaunarena egiteko esango ba'zenidateke? Ara: bere giza-irudia, atzean lotzen dan mediku-soñeko zuri-luzez jantzia egingo nuke, ta nolako dan jakiteko ezaupidetzat, barkatu, akullua! akullu aundia-aundia ipiñiko nioke eskuan. «Zuk ere egin bear diguzu zerbait, Zugasti... Noiz dugu zure txanda? Urrengoan zu?»... Orlako akullaririk!... Ni emen asi ba'naiz eta ari, berak dizute errua. Or konpon!

Eta bein onera ezker, zer ote dakart itzaldi-gai? Bein batean, Akinoko San Tomas, jakintsu santua bezin santu jakintsua. Bonaventura doatsua ikustera joan omen zan; ta ura galdetu zunean, Asisko Prantzisko donearen bizitza idazten ari zala erantzun omen zioten. Eta ordun San Tomasek: «Utziogun santuari santuaren alde egiten»... Utzi idazute zuek ere apaizari Iturriaga apaizaren alde itz bi esaten. Or dezute nere itzaldigaia: Iturriaga euskel-idazlea.

Iturriaga'tar Agustin apaiz jauna Ernanin jaio zan; il ere bai. Jaio 1778 urteko ilbeltzaren azken-egunez; eta il 1851 urteko martxuaren 30'ean, 74 urte zitula. Bere bataio-agiria ta il-agiria, biak irakurri ditut. Manterola apaiz J. lefiargiak «CANCIONERO BASCO» liburuetakoko batean oso-osorik ipiñi zitun. Juan Jose Pascual, errederiarra zun aita; ta ama, Maria Antonia Ugalde, ernaniarra.

Aita-aldeko aiton-amonak: Andres Pascual eta Micaela Iturriaga. Ama-aldekoak, berriz, Migel Antonio Ugalde ta Maria Agustina Amitesarobe.

Iru izen ipiñi zizkioten aurrari bataioan: Agustin, Ignazio, Maria. Bernardino de Ayerdi, apaiz jaunaren izena dauka barrenean bataio-agiriak.

Jabetu al zerate gure gizona etzala Agustin Iturriaga, baizik Agustin Pascual Iturriaga? Izena, Agustin; aitarenetik, Pascual lenen-abizena; ta amarenetik, Iturriaga bigarren abizena. Ertzun dezute: aita Juan Jose Pascual zun eta aitona Andres Pascual. Zergatik eta nola gelditu ote zitzaion amaren Iturriaga lenengo abizen?

Oraindik bizi zala, berak irarritakoko liburutxoeri ez zien osorik ipiñi; egillea nor zuten adierazteko D. A. P. I. P. izki aundiak dauzkate eta Manterola jaunaren iritziz, Don Agustin Pascual Iturriaga Presbitero diote.

Nundik nora atera ote zun Manterolak berak, Pascual izena zula, ta ez abizena? Ona zer dion: «El nombre de Pascual no es el de pila de este ilustrado escritor, que sin duda, lo comenzó a usar como un recuerdo de padre y abuelo designados así». Ez oartu nonbait...

Egia jakin arren, oraindaño bezela, Agustin Iturriaga izango, aurrera ere guretzat. Il-agiriak dionez, elizakoak artu-ta il zan. Testamentua ere egin omen zun Juan Martin Berasategi iskribauaren aurrean. Juan Pedro Erize, apaiz jaunaren izena dauka barrenean il-agiriak. Ernanin, bertako il-errian eortzi zuten sarraskia G. B. Bere gorputza, ezur-ta-mami, auf's biurtu-ta, Jaungoikoak jakin nun egongo dan onezkeroko. Baño, Ernaniko il-errian, an daude ate-buruko arrian irarriak, gure Iturriagak asmatutako itz astunok: «Laster esango dute zuen-gatik — Orain esan oi dana gugatik: IL ZIRAN». Apaizgai nintzala irakurri nitun lenengoz; eta gogoan gelditu zitzaizkidan bein-betiko.

1778 urteko ilbeltzaren azken-egunez jaio; ta 1851 urteko martxuaren azken-aurreko egunean il. Eta bitartean? Lenenik, ordea, galdera oni erantzun-aurretik, txori txiki batek belarri-er-

tzera esandakoari erantzun bear diot. Ona txori txikiak esana: «Juuu... Iturriaga apaiza, apaiz biurri xamarra izan omen zan, e?...» Nundik-norako iritzia ote da ori? Agian, orain entzungo dezuten ontan du sustraia. Etxe aundi ontantxe bertan dago *norbaitek* Ernaniko zenbait gizonen kaltez, baño batez ere Iturriaga jauna ondatu-bearrez, egindako idazki luze bat. *Norbaitek* esan det; nor danik ezin esan, izenik gabekoa baita idazkia; ta begira gañera, apaizaren aurka ez ote zebillen apaiza! Azpi-jorran ari zan inbiri lotsagarri-lotsatiari muturra agiri zaio noski; ta lan illunean egiaren izenean ari zan, Elizaren izenean, erligioaren izenean eta baita Jaungoiko beraren izenean ere. Izen-ordeko: «Un hijo fiel de la Iglesia Romana» darabil.

Eta. Zer dio, bere aurka? Voltaire eta beltzen iritzi okerrez kutsatua dagola ta erriko gizonik agirienak, eta batez ere gazteak, kutsatzen ari zala; bera omen zalako: «espejo en que se miran todos los más de los hombres visibles y la juventud del pueblo»; «...en una palabra y sin pasión, este ha hechado a perder a todos con su viciada y falsa filosofía... por cuanto su maestro seductor les tiene imbuidos en la falsa y perniciosa doctrina del infame Bolter y de los protestantes...»

Eta zer egin Iturriaga jauna ta bere lagunekin? Kupirik gabe zigorra dantzatu; Ginebrara bialdu bere adixkide Voltairengana. «Se proceda con todo rigor contra este autor Maestro Iturriaga, espejo destructor de jóvenes y viejos. ...Exterminando a todos estos a Ginebra, cuartel general del infame Bolter y demás herejes de su clase... Esto sin perjuicio de ejecutar a su debido tiempo, los castigos merecidos en estos apóstatas; se les debía exigir entre tanto desde luego a estos una multa, cargando la mano al primero y sus dos hermanos como autores de la siembra.»

Atera omen zan bai Ernanitik Iturriaga; baño, bere gogoz; eta Ondarribira joan, ba-da ezpada ere, Angulema-dukea buru zutela, prantses-gudariak an sartu ziranean, noski; eta andik Zestuara joan bear izan omen zun.

Baño, 1842 urteko otsallaren 17'an Ernanin zan berriro Iturriaga. Orrek su eman zion lengo bere etsai amorratuari, ta sekulako idazkia egin zion, urrango egunean bertan, Iruñako gotzaiari Iturriagaren aurka, ordun emengo gotzaia ua zan-da.

«Se ha presentado aquí ese hereje consumado con el descaro que acostumbran los herejes. Y según parece con todas las licencias de S. Iltma. para predicar y confesar...»

Ona zertan gelditu ziran Bolter-kutsuak, erejiak, gazte-zaarrak kutsatzeak eta abar. Iturriaga apaiza zan; bere gañetik

Iruñako gotzai j. zeukan eta onek lengo tokira joaten utzi egin zion apaiz-lanetan jarraitzeko baimenarekin. Ez besteak esaten zitunak oro egiak izan ba'lira!

Beste orrek zergatik ote zion alako gorrotoa? Iturriaga beste alderdikoa zalako, ez; ezer ba zan, karlista omen zan-da. Zerbaitegatik alde egin bear izan zun gerrate-ondoan Gipuzkoatik Lapurdira.

Beste alderdikoekin berak nai baño geiago ikusten zulako edo, etzitzaion, nunbait, berak nai zukean bezin piper, zorrotz eta barren txarrekoa iruditzen. Edo, agian, ondamua zan, eta besterik ez, azpijorran lana eragiten ziona.

Txori txikiarentzat azken-erantzun, bijoaz Iturriaga soingogoz zer-nolakoa zan agertzen diguten Manterola argiaren itzok: «Ernaniar apaiz leñargia, soñez etzan ez aundi ez txiki, bai bien arteko; kolore onekoa, begi-argia; aurpegia luxexka ta mardultxoa; begitarte atsegin-ekoa, beraz. Jankartxua (janean gutxi bearrekoa); izakera atsegin-gozokoa; oituretan agian estuegia; eta azkenik, ikasi-ta-ikasi ari bearrekoa ta oldozmen biziki zorrotzekoa». Ona orain Manterolaren erdel-itzak: «El ilustrado Pbro. hernaniense era hombre de regular estatura, buen color, ojos expresivos, cara un poco larga y bastante llena, de fisonomia, en fin, muy agradable; muy frugal, de caracter suave y afable y de costumbres excesivamente morigeradas; y por último, muy dado al estudio y eminentemente pensador». Eta, aski ola.

1778 urtean jaio; 1851 urtean il. Eta bitartean? Auxe genun txori txikiarenarekin asi-aurretik egin-galdera.

Bitartean, Andoañen Legarra jaunak irasitako ikastetxean apaizetarako asi; ta gero pilosopia ta gafierrakoak Oñatiko Ikastetxe Nagusian ikasi. Apaiz egin-da gero, Lapurdin Iriburuko iaun mera zan Arkangoitz baitan igaro zitun karlisten lenen-gerrate ondoko 1839 ta 1840 urteak, eta Ondarribin eta Zestuan igaro zun denbora kendu ezkeru, Ernaniñ, bere jaioterrian igaro zun bizitza osoa.

«Euntes, docete omnes gentes» Jesukristoren itzak barru-barruraño sartu zitzaizkion nunbait Iturriaga apaizari ta, orregatik noski, erakusketa-bizitzari ekin zion bete-betea. Eta eus-kotar-gazteak buruz jantzi ta gogoz sendotzeko, ikastetxea irasi zun jaioterrian, maixu-lagun bere anai Kaitano ta Larrate, erriko organu-jotzallea, artu-ta. Ikasleak gipuzkoarrak eta naparrak izaten omen zitun geienbat; baño, baita beste probintziatakoak ere. Batzuk ikastetxean bertan bizi oi ziranak; besteak eskola-

orduatarako bakarrik an biltzen ziranak; baño batzuk eta besfeak beti gañezka.

Iturriaga berak erdera, latíña, prantsesa ta Kristau-ikasbidea erakusten omen zitun; anaiak geografia, kondaira ta kontuak; eta Manuel Larrarte, erriko organista yayoak asierako ikaskizunak eta musika: jotzen eta abesten.

Latin-erakusle berebizikoa omen zan Iturriaga apaiza; besfeak iru ta lau urtean baño gelago erakusten omen berak bitan; Oñatiko Ikastetxean aren mutillak onenak beti. Baño edozer erakusten ere guzizkoa omen zan. Manterolak dakar ordukoz esaten omen zana: Iturriagak dakin baño ere gelago erakusten du.

Nola erakusten ote zun ba ainbat? Egin-da utzi zizkigun bi liburu txikik agertzen digute ori. Euskera lagun artu-ta, erdera erakutsi. Asi beintzat, ortik asi. Gogoratzen, duela urte batzutako elebitza edo bilinguismo dalakoaren gure arteko auzimauzia? Izan ere, erderaren tutik ez dakinari, erdera utsez nola ezer erakutsiko? Oker aundi ori zuzentzeko erakustallu, bi liburu txiki egin eta argitara eman: Ernandin biak; bata 1841 urtean eta 1842 urtean bestea. Lenengoari «Arte de aprender a hablar la lengua castellana, para el uso de las escuelas de primeras letras de Guipúzcoa, por D. A. P. I. P.» deritzaio. Txiki ta labur, orain erabiltzen ditugun euskal-gramatikaen tankera du. Lenen, zerbait erakutsi ta gero artaz saioak eragin. Bere gaiean ez dago gaizki.

Liburutxoaren azken-atala erderatik euskerara emandako 22 esaera dakartzin xorta polita da. Mutilla zan, mutilla, Iturriaga lan ontan! Ona batzuk: «Egizu on, ez dakizula non. / Iltzea, erregek austen ez dun legea. / Norontz eguzki, arontz burusi. / Otoitzalearen atean, ez utz garia kalean. / Esak norekin abillen, esango diat nor aizen. / Ardo purua ta baratzuri gordíña, oiek egiten ditek mutilla aríña. / Aurrak ezpadu negarrik, ez dik edango titirik. / Luzaro nai ba'dezu bizi, zartzen gaztetan beazu asi.» Liburu txiki polita, liburutxo ori.

Bigarren liburutxoari, berriz, «Diálogos basco-castellanos para las escuelas de primeras letras de Guipúzcoa, por D. A. P. I. P.» deritzaio. Liburu au len aitaturakoaren laguntzalle bezela egin omen zun. Basilio erakusten eta Antonio ikasten, bien arteko elkar-izketa-bidez, jakingai zenbaiteri buruz azalpen laburrak egiten ditu ezarian-ezarian. Liburu-orriak erdi bi egiñak, ezker-aldean euskera ta eskubi-aldean erdera, gai politez beteak daude. Ziriko-arra (gusano de seda); erleak; erraulea (cantári-

da); txingurriak. Amargarrenetik aurrera nekazari-gaiak: lurrak; ongarriak; abereak; gaitz eta osakaiak. Gurifia (mantequilla); gazta; olioak; gatza. Liburu txikia, baño polita ta egokia. Euskera bera ez da mordolloa ta gutxiagorik ere. Nik uste, bazeren lotsik gabe atera ditekela orain bertan argitaratzen diran zenbait libururen ondoan. Guzizkoa da, batez ere, Ernani ta inguru-errietan orain eun urte itzegiten zan euskera ezagutzeko. Orain erabat baztertu-ta dauden itz-xorta ba-du bere orrietan.

Aurrera iarraituz, Iturriaga jaunaren beste sail txiki bat airtu bear dizutet ta aztertu: San Inazioaren martxari ta Ezpata-dantzari egin zizkien itzak. San Inazioaren martxari iru letra egin zizkion: beti abesten deguna ta beste bi. Nolakoak dira euskera-aldetik? Ba-dakizute nik bezin ongi. Garbizaleak bereak eta bost esan dituzte kantatzen dan orren aurka. Besteeri, berriz, itz zarrak utzi ta berriren batzuekin ari dirala entzun ezkeru, euskaldun-barrena asaldatu, ta irakiten jartzen omen zaie. Erdi-bide egokia ba-zan bien artean; Iturriagarena txukundu. A. Agirrek egin zun ori, oker ez ba'nago. Baño ala ere, Iturriagarena gelditu zaigu aurrerako. Eresia, musika alegia, Prantziatik ekarria omen da. Lenengoz 1622 urtean abestu omen zan Gipuzkoan, Loiolako Inazio Santua aldareetara jaso zutelako, Azpeiti, aren jaioterrian, egin ziran jaietan. Itzik gabe abestu ote zuten ordun; eta geroenean ere, beste 200 urtez, itzik gabe jarraitu ote zun. Azkenik Iturriaga apaiz jaunak ipiñi omen zizkiola itzak, eta geroztik, guk orain bezela abestu. Eta amaitzeko, ez dala lan erreza eresi bati itzak ongi ipintzea; ta Iturriagak, eresiaren gudu-kutsua somatu-ta, gudu-kutsuko itz biziak ipiñi zizkiola.

Zer esan orain Ezpata-dantzaren eresiari egin zizkion itzeri buruz? Dantzari bat aukeratu: Batista Biribil; eta ura dantzan debillela, ezpatadantza zer dan erakutsi. Iturriagak egin zun baño obekiago nekez egin ziteken ori.

Erakusteko grifia barru-barruraño sartua zeukala beste bertso-sail batzutan ere ongi agertzen du Iturriagak. Laxter aitatu-ko ditugun ipuien ondoren iru bertso-sorta dakartzite bere liburutxoak. Lenengoaren gaia: Jaungoikoa ba-dala. Egi sakon au sinistarazteko arrazoibideak ipiñi dizkigu bertsoetan. Ona bere zati bat irakur dezazuten.

BADA JAUNGOIKO BAT

Cerua eta lurra eta ichasoa
dagozquigu esaten: badala Jaincoa;

iñorc secular balu onetan dudarie,
 ez luque bere-buru esatea baicic,
 beti argui emanaz len becin andia
 egun oro icusten degu eguzquia;
 urteac joanagatic millaca pasatzen,
 len bezelache digu arguia ematen.
 Norc eguin ote zuen, Cer arrigarria!
 beñere acabatzen ez zaigun arguia?
 Norc igaroagatic egunac, urteac,
 gorderazten diozca lenengo bideac?
 Baldin irteten balitz bide aietatic,
 ez litzaque gelditzen guizon bat biziric;
 piscabat joaten balitz arontz eguzquia,
 laster lezaque otzac il mundu guztia,
 eta onontz baluque pauso bat ematen,
 bereala beruac guindunque itotzen;
 ondarrac ez baleza gueldi itxasoa,
 orobat litzateque mundua itoa;
 Baña Jaungoicoaren ordenac arturic,
 beñere igarotzen ez da ondarretik.
 Baldin noizbat norbaitec nai baluque jaquin
 lenbizico guizona ceñec zuen eguin,
 bijoa aditzera jaquintsun aundiac,
 eta icusico du cer astaqueriac
 aien mingañetatic dituen aditzen,
 eta nola len becin illun dan guelditzen.
 Galde bizaie nola guc mundu guztia
 icusteco asco degun beguico ninia?
 Nola odioiac gora joaten dan artea
 dan posible ain aci chiquitic sortzea?
 Nola irten bezala chitoo arraultzetic,
 ez duen utseguiten mococa aleric?
 Nola enadac eguin oi duten cabiac
 arriturican uzten dituzteñ guztiac?
 Cer erantzungo dute guizon jaquintsuac
 gauz oietan badira gu becin ichuac?
 Atozquit onontz orain zu guizon zoroa,
 uatzera oraindic badala Jaincoa.

(Urrengoan bukatuko)

Maurice Utrillo

Margolari eta margozialien artean aitatua izan da egun aue-
tan Maurice Utrillo, Paris'tar paisajista il-berriaren izena. Bere
'72'garren urtean, Akize'ko urian ezagutu du azkena. Francen eta
ludi osoan zer esana sortu du berri onek, edertzalle eta jakitunen
artean. Ainbeste zor zaio artista onen egintzari, egilleari berari,
zenbaiten ustean, gizondasun aldetik, gutxiago ba'dagokio ere.

Errugabeak baginake, gu ere gizagajo onen akatsak erabil-
izen solastuko ginake, bañon obe izango degu errukiari bidea
eman eta era bat goralgarriak ezagutu ta ospatu, bai dago nun-
dikan eta.

Utrillo'ren margo-sailla alde batera utzita, gizon onen bizi-
tzari begiratzen badiogu, zorion aundirik ez degu arkituko, mi-
xeria ta mifia baizik, ixil asko eta apalkiro eramana. Bañon,
gizona-gizon, beste aldetik, pintore onen lanaren aurrean, tx-
pela kendu besterik ez-dago. Edale, ardozale kokkor baten la-
nak izango dira, bañon ¡nolakoak!

Maurice Utrillo, sendi legez, erdi sasiko umea izan zan, bere
aitak (arrote zar bat) berekotzat ezagutu etzuen, eta ama, Su-
zanne Valadon izeneko komedianta, modelo eta pintorea izan
zuen. Era ontan, mutikoa, kale gorrian azirik, nolabaiteko es-
kolan, gaztetandik edariari ematen asi zan, eta diotenez, geroz-
tikan ezin astindu izan du beregandik ardozalekeria. Auxe da
Utrillo gizaxuaren akatsa. Bañon bere kuadro ederrak ardo usañ
aundirik ez dute zabaldu.

Maixu gabeko asierak izan zituen margozketan, eta geroztik
ere, oraindafi, bere-berezko iritzia eta estiloa gorde izan ditu
Maurice Utrillo'k. Kritikoen artean, ez da ifior gauza, pintura

mota oneri, beste ifungo kidesunetik arkitzeko, ez *impresioniste*, ez *symboliste*, ez *cubiste*, ez *fauve*, ifungo joera eta ifungo grifa ez dakarrelako, berea baizik.

Eta bere ortan, Utrillo'k, bereziki, ifork ez bezela, paisaje mota bat bakarra, kale tarteko paisajea, Paris gafeko Montmartre'ko bazterren aurpegia eta kutsua sustarretik artuta bizitzen eta izketan jarri ditu urtietako lanaldi berdingabea. Ikusgai zabal-aundien atzetik ibilli gabe, basoak eta zelayak alde batera utzirik, gizarte ezkutu baten bizilekua aukeraturik, Montmartre'ko auzo biurri eta nabarraren agertzalea izan da Maurice Utrillo. Ikusgarriak dira onen kale barrenak, plazatxoak, kantoiko denda kokorak, tellatu-tximiniak, illunabarreko argiparolak...

Artista argia eta samurra, Paris'ko erriko-etxeak bere iru oyal ederrekin ornitu nai izan ditu udaletzeko gela nagusiak, eta oraintsu, uriaren urrezko medallaz saritu zuen.

Akatsak akats, gogoan artzekoa da auxe: Utrillo'k, Montmartre'ko umea izanik, ango zuloetan dabillen ainbeste narraskeriarri ez diola ifoiz jaramonik egin bere irudietan. Ardozale, bai; aragizale, ez. Eta sinistedun ere bai. Bai zekien bere aultasunean begiak gora jasotzen. Bere azken naia, betea izan da. Jesus Biotzaren ondoko Saint Vincent'eko ildegian lurraltu dituzte bere ezurak, bañon aurretik, Paris'ko kardenalaren baimenarekin, Sacre Coeur eleiz barruan egon da Maurice Utrillo margolari aundiaren gorputza. Edertasun Betikoa dan Arek onartuko al-zuen bere anima.

DUNIXI

Ortega' ren eriotza

Oraindik denbora gutxi dala il da Madrid'en Dn. Jose Ortega Gasset, Espafia'n filosofo sonatua.

Ez al-da il... berealaxe sortu da eztabaida gogorra jendeen artean, nolako eriotza egin duan: eriotz on? fin gaitz?

Iñor iltzen danean, lenengo iritzia —iritzia? naia?— ondo ildako iritzia izan oi da. Kristaukiro ta gizonkiro bear ere bai. Ta izan ere, ola izan oi da, illa edozein bat danean beintzat. Bañan, Ortega bezelako bat il danean, askotan sortzen da olako eztabaidaren bat giza-arteon.

Ez da beraz arritzeko, oraingo ontan, pelota-lekuan pelota eskutik eskura bezela, galde au aotik aora ibiltzea egun guzti otan: Ondo? gaizki?

Zer-nolako erantzuna eman zaio galde estu oni gure arteon? Askotan oi dana —beti oi dana— bi edo iru aldetarako erantzunak eman dira. Erantzuna bera *nundik* datorren: ortan egoten da guztia. Guk bi erantzun aipatuko ditugu lenengo, ikuskarri bezela. Biok tipikoak, oso tipikoak.

Ea bear bezela esaten degun.

* * *

Ortega filosofoa zan. Bañan ez kristau-filosofo; neokantiano, baizik. Kristau-filosofiatik urrutitxo zebillen. Eta bizi ere, kristautasunezko bizitzatik urrutitxo bizi zan. Eta ori, kristau zintzoak naigabez ta tamalez ikusten zuten. Ortegatarrak, ordea, oso begi onez. Eta ola, oiek, bizi zan bezela iltzea ere nai zuten. Eta ain zuten, eriotzako orduan beren filoso-

phoak kristautasunezko señale ta ezaugarriak eman ditualako, «Ez da, bizi izan zan bezela il; ez da philosopho bezela il» esan dute.

Eta kristau-aldekoak zer esan dute? Askok —batzuek— ori ez dala kristaukiro iltzea; kristaukiro iltzeko gauza geiago bear dala; ez dala naikoa Gurutze Santuari mun batzuek ematea, eta damuzko itz batzuen truka, Apaizaren Absolutzioa artzea...

Orra or bi postura, bi egoera, gauza bakar baten aurrean. Bi postura, biok tipiko-tipikokiro integral-posturak. «Edo-ta dana; edo-ta bat ere ez». «Ori ez da kristaukiro iltzea» batzuek; «Ori ez da philosophokiro iltzea» besteak. «Ortarako, batere-ez obe». «Sakramentu guztiak; bestela bat ere ez». «Il arte kantiano; bestela bat ere ez...»

Arritzekoa dala? Kristau diranak, kristaukiro illa izatea *nai* bear lutekeala? Kristau ez diranak kristaukiro illa ez izatea *nai* bear lutekeala? Ala dirudi.

Bañan ez bait-da nunbait *nai*-izate-kontua. Iritzia, iritzi-kontua bait-da baizik.

Dana dala, oraingoz, bego ortan gauza. Kristautasunaren adis-kide askok —integralak, alegia— Ortega kristautasunetik kanpora il dala uste dute; kristautasunaren etsaiak (¿?), berriz, ezetz, kristautasunean il dala. Bego ontan gauza jakingarri au.

Eta ikustagun orain, norañokoak izan diran —guk dakigunez— Ortega zanaren kristau-señaleak bere eriotzako orduan.

* * *

Euskaldunok gutxi zor genion —oso gutxi— Ortega zanari. Ezagutzen ginduzen. Urte askoz Zumaya'n igaro izan zituan udarako illabeteak. Ba'dakigu gure itxas-bazterrak, gure mendiak, gure egurats atsegifia maite zituana. Bañan gu? euskaldunok maite al ginduzen? Sobera ez.

Etorriko zan ordea, egun bat, euskaldunok maite izateko zergatirik asko izango zuana. Bera Zumaya'n-zear zebillen urte aietan, antxe, andik urruti gabe sortu ta bizi zan, aren azkeneko orduak —philosopho arren azkeneko ordu estuak— zaituko zituan emakume euskalduna. Azpeiti Agerre baserriko alaba. Neskatxa mardula. —Agerre arrijasotzallearen arreba— Lopetegi'tar Asuncion. Denboraz, Azpeiti'ko *Siervas de Maria* izeneko monjettan sartuta, Madrid'eko Gaxotegi batean gaxo-zai arkituko zana, Ortega bera Gaxotegi artara, azkenetan-edo joango zanean. Nork esan bear zion orduan olakorik Ortega zanari...?

Sor Asuncion'en karta batek esango digu beste ezerk bañon obeto, nolako kristau-señaleak eman zituan D. Jose'k ordu latz aietan.

* * *

Karta, bere lengusu Jesu-Lagundiko Lopetegi'tar Aita Leon'i egia da, joan dan Urrilla'ren 19'an, Madrid'etik.

Andititxik artzen ditugu guk onako parrafo oiek:

«(Sanatorioan) sartu zanean, oso gaizki zetorren; bañan bigaramonean, operazio-ondotik, gero ta gaizkiago jarri zitzaigun. Bederatzi edo amargarren egunean kendu zizkioten puntuak. Etzar. obetzeko esperantzarik. Duarte Medikuak, orduan, etxera eramán zitekeala; eta etxeakoak oso pozez jarri ziran, seme Medikua batez ere. Gaxoa bera zan etxera nai etzuana; eta orregatik nunbait, egun bi edo geiago egin zituan gurean —maite ginduzan benetan, eta oso pozik zegon gure serbitzuarekin: ezagun zitzaion.

«Bere etxean bakarrik arkitu zanean, naiz-ta etxez ondo inguraturik, triste egoten omen-zan; eta, berak ala naita, arren, eskatu zioten gure Amari, mesedez bidali zezala gutako bat —emen kontu oi ziotenetan bat— gaberako (Beste karta batez dakigu, eskatutako ori, ain xuxen karta-egillea bera zala, kartan bere lengusuari lotsaz-edo, esan nai ez badio ere). Eta Amak baietz, bidaliko ziela, artarako oituratik ez zan arren, gaxoaren trankilidaderako eta bera zana zalako. Eta gau artan, edo-ta etxeakoak nekaturik arkitzen ziralako, edo-ta monjarengan konfiantza zutelako, berak oeratuta, monja, gaxoarekin bakarrik gelditu. Eta bakartasun au aprobe txatu zuan monjak gaxoari bere makaleriaz-eta itz egiteko, eta nola bear zukean Jaungoikoagana biurtu eta Berarekin pakeak egin; eta, nola «egiaren orduan» gauzak, bestetan ez bezela ikusten bait-diran, eta Medikuak ezin bait-zioten gorputzaren osasunik ekarri, Jaungoikoarengan bakarrik arkitzen dan animaren osasuna bear zukeala eskuratu... eta nik al-dakit zenbat gauza geiago, une estu artan Jaungoikoak berak aditzera ematen zizkion bezela. Eta gaxoak orduan, berak beti ere bere bizian Jaungoikoaren kontu izan zuala; bañan estutasun artan ez zeukala burua buruauste oietarako. Eta monjak orduan, iñoren esa-mesa-bildur-edo bazan, etzuala Jaungoikoak eta etxeakoak beste iñortxok ezer ere jakin-bearrik. Eta orduan gaxoak: «Zer? Gauza oiek ezkutuan? Ez, gaxoa, ez; egitekotan, agirian eta ondo egiañak». Andik puxka batera larri-aldi ta estutasun bat izan bait-zuan, monjak (le-

nengo aldiz) Gurutze Santua aterata, onela esan zion: «Eska de-
zaicogun Jaunari trankiltasun pixka bat zuretzat, ea lo-apur bat
edo egiten dezun». Eta gaxoak Gurutze Santuari lau aldiz musu
eman zion. Geroxeago berriz ere gurutzea ondoratu ta onela esan
zion monjak: «Jaungoikoak maite zaitu, eta maitekiro zai dau-
kazu; zozakio bi besoetara». Eta berak orduan: «Nik ere bai,
maite det Bera». Eta bi eta iru aldiz musu eman zion Gurutze
Santuari berriz ere. Eta olakoxe sentimentuetan igaro zuan ga-
ñerak) gau guztia. Eta, Monja joateko ordua etorri zanean, pena
aundia artu zuan.

«Gañerako gauetan eta egun-erdian, beste monja bat —Cham-
berikoa— izan zan gaxo-zai. Eta andik bigarren gabean zan Aita
Felix Garcia —zuk ezagutzen dezu—; eta luze egon zan gaxoare-
kin; bañan, nola poliki-poliki zentzuak galtzen zijoan —eta itza
batez ere—, ezin aitortu izan zan guk naiko genduan osotasun
ta ziaztasun guztiarekin; bañan Aita Felix'ekin ere izan zituan
bere sentimentu ederrak eta Gurutzeari musu-ematek etab.; eta
baldin-pean, absoluzioa ere eman zion. Azkenean galdu zitzaiz-
kion zearo zentzu guztiak; eta orduan Azken-igurtzia ere eman
zitzaion, ii baño ordu-laurden bat lenago. Azken-ordu arte an-
txen egon zan gure beste monja».

Olaxe dio, Azpeiti Agerre-baserriko alaba Monja argi ta biotz-
aundi onek bere karta ederrean.

Eta aren lengusu Lopetegi'tar Aita Leon'en karta batek dio-
nez, Sor Asuncion izan zan, bere izenez D. Jose Ortega'k ain es-
tuki eskatu zuana. Eta oso egia izan bear du, Monjak berak itz-
erdiz diona: «Maite ginduzen». Sanatorioko egunetan, azpeitiar
jator arek, bere serbitzu gozoarekin zearo bereganatu zuan nun-
bait gaxoaren biotza. Jaungoikoak ala nai nunbait, gaxoaren
onerako.

* * *

Orra or, Ortega zanak bere azkeneko orduan emandako kris-
tau-señaleak.

Ez dirala naikoak? Ez dala alperrik esana, alako esakun zahar
ura: «Nolakō bizitza, alako eriotza»? Ez, ez da alperrik esana
izango bañan bai bait-dakigu lege orok bereizkuntzak dituz-
tene ere.

Ez diogu guk. Ebangelioak dakartzi olako bereizkuntzak...
gure erakutsitarako.

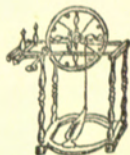
Lapur ona, azkenetan biurtu zan Jaunagana. Eta orain antxe

dago Jesus'ekin Paradisuan. Ez diogu guk. Jesus'ek berak esan zion bere Gurutzetik bertatik.

Mahastian lanean ari izan ziranetan batzuek, azken-orduan sartu ziran lanera. Eta, ala ere, lenengoekin eta lenengoek aña-koxe sari ta jomala jaso zuten.

Seme ondatzallea ere, besterik ezifian biurtu zan aitaren etxera; eta aitak oso ondo artu zuan... Etxean anai inbidioso bat zuan ezik, eta arek egin zion arrera txar. Ez diogu guk; Ebanjelioak berak dio. Gure erakutsitarako nunbait. Guztiontzako crakuskizun.

B.

Naas - Maas

LITERATURA-Z

Raimundo LULIO, XII garren mendeko idazlaria: Gure Huarteren aintzineko. Sabunde.—Edo catalanez esaten den bezala. RAMON LLULL. Mallorca-ko filosofo omen andiko aren izkiribuak argitaratu dira oraintsu. "Obras literarias" izenarekin. Alde batetik razionalista zen mistiko artaz, oso gutti ezagun da.

Badu zerbait ikusteko Sabunde Irakasle aipatu arekin; catalana au ere. Montaigne-k bere Essais liburu famatuan eman zion ospe andia, Theologia rationalis izkiriatu zuen Sabunde orreri.

Ramon LLULL, Blanquerna-ren egillea bere Irakaskuntza eta Pedagogia azalpenetan, oraiko pedagogo-en mailla berberara aurreratzen da. Arrigarri dira XIII garren mendeko jakintsun orren begi zorrotz eta adimen ernea. Catalanez idatzi zuen, eta aurrentzat Ikaspide leenak, tests eta gutti, orain bertan atsegiñakin irakurri litezkenak.

Persona bakoitzaren doaiak eta adimen joerak aztertu zituen gure Huarte de SAN JUAN (Donibane Garazikoa) sendakin ohoragarri arek baiño iru mende leenago, bere "Examen de ingenios"-ekin. Gazteen kastitatea gordetzeko ere ematen ditu bi-deak eta erregelak, arrigarrizko zeatztasunakin, beti arraiki eta alegeraki, agertu gabe kopetillun. Orai Elizako doatsuen lerroetara jaso da.

PLAUTO BARCELONAN

Fabritren frantses-taldea. Plauto-ren komediak erderaz. Le Théâtre d'aujourd'hui, teatrolariak.—Barcelona zorionekoa dugu beti, Antze eta Arte-arekilako ikuskizun oraitiar oriek Espainiara erakartzen. Aurreneko lerroetan dago mendiz araindiko

Teatro-ko eta Antze-arekilako ikusgarriak azaltzen eta argitara ematen.

Joan diren egunetan eman dituzte iri ortako Teatro batean, *PLAUTO* komediagille latindar aspaldiko aren *MOSTELLARIA* eta *Le fantôme* obra aipatuak, *Santelli*-k frantzesera aldaratuak eta apainduak. *Plauto* da ezpairik gabe, greko-latin-dar aintzifeko teatrolarietan izpirituz gure gana geienik urbiltzen dena, ain aspaldikoa izanik ere.

Plauto gizon aidorra zen, trebea eta adimendutsua, buru ernekoa; bere bizitza naasian, bein aberats, gero erre kara erortzen dena gatibu izateraifio. Pintatzen ditu giza semeen jiteak eta karakterak, goganbear pikorrik ere gabe, bere mendekoek ez bezala. Beti izpiritutsu, eta irriari ixuria.

Baiña dembora aietakoen gisara askotan ausartegi; zakarkeri nabarmenenak esaten prest; axola gabekoa. Ezta adin guztietako on; dokument ezin baliosagoa zaigu alabaifian pintatzen dituelako orduko jendeen arteko oitura, keifnu, oi, laido itz, amodio artu emanak zeatz eta sakon.

Barcelona-n eman ditu komedia oriek *Fabbri*-ren *Le théâtre d'aujourd'hui* talde frantzesak. Frantzes itzulikatzaileak erresetatu ditu aren gogamenak, personak eta asmoak, bere gordintasun eta ausardi berarekin, aren sail eta jardunaldi luzeegiak laburtuz bakarrik. — Ongi dagoia au? — Batzuek ez dute onesten; guk uste dugu bide bakarra dela, aintzifeko obra oriek jarraiki nai ba dugu eta jastatu.

Molière-k ere hori bera egin zuen *L'avare* (Zikoitza) komedia arekin. Alde aundia da bestalde, autore batetik bestera. Guregana-ago daude agitz *Plauto* eta *Aristófan*es adibidez, *Sófokles*, *Homero* edo *Virgilio* baiño; aiek gizatiarrago eta josteta eta ihakintza-ra ixuriagoak, ok berriz *Mitologia* barrenean beti. Berdin alde aundia dago *Historiagille* batzuen eta besteen artean; *Jenofonte* grekoa askoz urbillago dago gugandik gogoz eta tankeraz, aunitz geroago-ko *Historiaegille* batzu baiño.

Eta goazen gure arira. Barcelonan eman duten komedia orien *Santelli* itzulikatzaileak frantzes erreza erabiltzen du, eta gure belarrietaraifio erakartzen ditu *Plauto*-ren esan zorrotz eta ateraldi gizenak.

Aspaldiko autore oriek itzez itz itzulikatzen baldin ba dira, berriz, deus gutti ulertuko dugu; eta au kontuan iduki bearko lutekela gaude, gure artean ere asiak diran itzulikatzaile eak.

Plauto erderaz irakurri nai duenak badu edizione argitaratu berri bat Barcelonan, *Edit. Iberia*. *Xuriguera* den batek itzulikatu ditu, eta ongi diotenez, autore orren *Anfitrión* — *Los mellizos*

Los cautivos — *El militar fanfarrón* eta *El gorgojo* komediak. Eztira ezagun PLAUTO-ren 20 komedia baizik; eta geienak 1429 urtean aurkitutako *Codex Ursinianus* delakoari eskerrak.

* * *

LO QUE EL RIO VIO. Luis de URANZU. Edit. Valverde. San Sebastián, 1955.—*Uranzu* izengoiti orren pean estaltzen den *Luis Rodríguez Gal* irundar idazlari ezagunak argitara eman du liburu jori eta mamitsu bat. Bidasoa lurralde-aren Historia bezala da; baiño ezta Kondaira bakarrik. Eskualde eder orren erri-oiturak, euskal kankak eta orko gizaseme ospetsu-enen azalpenak ere ekartzen ditu, edergailu, argazki eta photo eder (koloretan) miresgarri askorekin. Euskaldunek eta Euskalherriaz axolatuak direnek irakurri bear lukete liburu atsegin eta aberats au.

* * *

MARLOWE OLERKARI AUNDIA. UNEN HILOBIA IKERTZEN. SHAKESPEARE berriz eztabaian. Oraintsu ekarri dute egunkariak, Londres-etik berri bitxi bat. Hango Elizako agintariak bai mena eman dutela, Shakespearen hilobia miatzeko eta ikertzeko. Aspalditik dabilla berria, *Shakespeare* etzala egiazki bizitu; bere bizitzaren xehetasunez eta zertzeladaz xuur egon delakotz beti.

Batzuk diote, Historia sakonetik miatu dutenek, **MARLOWE** olerkari poeta aundia izan zela *Shakespearen* izkiribuak egiazki bururatu zituen. Besteek **BACON** izan zela; besteek berriz *Walter RALEIGH* itsasturi famatu hura. *Marlowe* idazlari orrek bere obretan ageri du *Shakespeare*-nen iduri arrigarria. Pondu hontan datza gure ustez korapillo guztia.

Egun oketan berriz auzi au birpiztu duena *Calvin Hoffmann* da, amerikano idazlaria. Liburu jakingarri batean dio *Marlowe* ori etzala eraila izan arandegi-zulo batean 1593 urtean, *Kondairak* dion bezala. *Marlowe* hori gizon jakituna zen, goren mailako poeta; ausarta eta biurria, ainbestetaraiño non, auzi bat eraikia prest omen zuten orduko agintariak *Marlowe* orren aurka, jainko-gabetasuna eta bai ere gizakoitasuna bekatu beltzak aren bizkarrera aurtikiz.

Walter RALEIGH itsasturia eta bere idurikoak biltzen omen ziran tabernazulo eskutuetan, *Copernico*, *Giordano Bruno* eta orduko legez kampo ziren jakitunen gogaiak eta iritzeak jardukitzeko.

Orduan *Walshingham*, embaxadore aaltsu eta *Marlowe*-ren adiskide mina zen batek eraiki zuen drama guztia, eta *Marlowe* Auzitegiko sareetatik salbatzeagatik, ardandegi liskar baten ondotik, arlote bat hil arazi omen zuen, *Marlowe* gataskan hil zela gero esanez.

Marlowe orrek iges egin zuen arrotz-era eta urteak iragan eta itzuli izengoiti batekin (*Shakespeare*-en izenakin alegia) *Walshingham*-en jauregi eta lurretara; au dena dio orain liburuan *Hoffmann* amerikanoak. Arritzeko omen da dio, *Shakespeare*-en leeneko obrak eramatea *Marlowe* orren eriotzaren urte bera. Eta *Shakespeare*-en liburu egillea *Walshingham* orren adiskidea zen.

Zergatik nai dute ikertu *Shakespeare*ren hilarria? *Walshingham*-ena bera ote? —Uste baita azken honek hilarrira eramanak, aurki litezkela *Shakespeare*-en (edo *Marlowe*-ren) eskuz-iskiribuak. Orain arte *Rochester*-eko apezpikuak debekatu du hilobi horren ikertzea baiñan azkenik erdietsi omen da baimen hori. Laster jakinen dugu agian *Walshingham* aitorensemea-ren hilobian izkiribu baliotsuak aurkitzen dituzten, edo aize ustela.

* * *

BERRI JAKINGARRIAK

DONOSTIAKO EUSKAL ASTEA. ARRUE JAUNAREN ITZALDIA. — Iraillaren aste batean ospatzen dira hiri untan euskaldun dantzaaldiak, kantaaldiak, eta euskal itzaldi bat ere antolatuz *Errikoetxe* zaarrean. Aurtengo itzaldia *Antonio Arrue* gure lankide jaunak egin zuen *Literatur-euskera* batasunari buruz: arlo korapilotsua eta gai sakona, errez azaldu ez daitekena. Ala ere gure lankideak bete zuen bere egin bidea euskera garbi eta errez batean, azalkatu ondoren joan direneko euskaltzale gaillenekoen iritzeak.

Egun ezdugu erria bistatik utzi bear, zion, erdal larrera bai doakigu. Erria, euskera mintzoan segurutzen denean (eta au da arlorik premiatsuena) izango omen da, euskera idatzi baten xehetasun eta zertzeladetan pensatzeko garaia. Bitartean, zion, *Gipuzkoa* eta *inguruko*-en gisara idaztera saiatu bear gindezke, baztertu gabe orratio, beste mintzoak; oraiko orduan, bakoitzak idatzi bear du dakien gisara; bestela euskera latz eta ulerkaitez bat aterako da.

Mourlane-Mitzelena-ren hil berria. Jaun unen gain izan zen Euskal astearen erderazko itzaldia; eta dembora labur baten ondotik jakin genuen bere hil berria. Irundar izkiribatzaile omeneko onek idatzi du geienik aldizkari eta egunkarietan; an-emenka ere, euskal gaiari buruz. Galdu da zorigaitzez, berak noizpait eginikako *Euskaldun heterodoxen Azalpena*. Retorika zalea zen, erdera sotilki erabiltzen zuena; erabat gizon ona, eta bere euskal jatorria ukatzen etzuen.

* * *

EUSKALTZAINDIAZ

IZTEGIAK. — Ilabetero bezala izan zuten euskaltzain jaunek beren batzarrea Donostian Azaroaren azken ostira-lean. Erdera-euskera iztegiak jarduki zen. Bi iztegi bearrezkoak omen dira; bata sakelekoa, laburra; eta lan unetan abiatuak dira euskaltzain batzuk. Bestea aundia, Azkuenera-ren einekoa, baiñan azpiz gora, erderatik euskerara; eta arenean eskas diren eta an emenka bildurik dauden itzak eratxikiz. Eta leenik Azkuek bere eskuz oharmenkatu utzi dizkigunak.

Lan larria eta arretaz eta axola aundiz egitekoa da au; kosta aundikoa bestalde. Ez du uztekoa lan hori eskutik Euskaltzaindiak. Asteko, datorren aldizkari *EUSKERA*-n argitaratzen asiko dira Azkuek bere Iztegian eratxikiko itzen lerroaldiak.

* * *

ITZALDIAK

Salamanca-ko Unibersidadean egin dituzte itzaldi batzuk Lafon eta Mitzelena jaun euskaltzainiak, Azaroaren 7 garrenetik 11 garrenera-ko egunetan; Lafon mintzatu zen *Basque, aquitain, ibere* eta *georgian* izkuntzeri buruz. Mitzelena berriz *Atlas linguistico vasco* delakoari buruz eta verboaz.

* * *

LIBURU BERRIAK

Laster agertuko dira *E. Bustintza* Bizkaiko idazlari izanaren Abarrak liburutikako ipuin eder batzuk liburuxka batean; bai arek idatzi zuen gisa berean, eta bai giputz-euskerara pittin bat

aldatuak ere; aurrentzako ere oso egokiak, edergailu pollitekin. Baita prestatzen ari dira *Barandiarren-en Folklore ipui* xarmagarri aiek; itzak osotuz, denek irakurtzeko gisan eta berdin ere bere erdal itzulpenekin; liburu ederra aterako da, bai azientzat eta bai aurrendako ere; eta berdin euskara ikasten daudenentzat.

* * *

URKIJO MINTEGIAN.—*Itzaldiak.* Urkijo MINTEGI-ko erdal itzaldiek, Donostiako Aldundegiko Jauregian, segitu dute joan den neguan bezala, aurtengoan ere.

Odon Apraiz, Bitoria-ko Irakasle eta euskalari ezagunak itze-
gin zuen, Urriaren 28 garrenean, *Kristautasuna-ren asiera Eus-
kalerrian* gaiari buruz. Latinetik euskerean sarturikako itzeta-
kaste eta euskalari ezagunak itze-
gin zuen. Urriaren 28 garre-
nean *Kristautasuna-ren asiera Euskalerrian* gaiari buruz. Lati-
netik euskerean sarturikako itzetatik aria artuz itzaldi jakitun
eta bide batez atsegia borobildu zuen.

Gero Lafon, Bordele-ko euskalariak egin zuen beste itzaldi
polit bat frantzesez, euskal izkiribu zaarri buruz.

Eta Ibeltza-ren 12-an eta 13-an, urte berri unta, *Lacarra
Zaragozako* Irakaste eta Unibersidadeko Decano den histo-
rialari jakitunak egin ditu Aldundegiko leku berean bi itzal-
di gogoangarri. Leena, medieval izkiribu eta gutun zaarretan
kausitu duen euskarari buruz. Bigarrena, *Introducción del
Cristianismo en Vasconia y últimos residuos del paganismo*
delakoari buruz. Bi itzaldi eder, aberats eta jakintsu ok (argi-
taratuko diranak) aipatu nai izan ditugu emen, eztugulako as-
tirik geiagorako. Baiñan untaz mintzatuko gara berriz emen.

Gero Ibeltzaren 16-an mintzatu da erdaraz, *Celtologia y Vas-
cología* dalakoari buruz, *Lund (Suezia)*-eko Irakasle Nils Holmer
izkuntzalari jakituna.

* * *

URKIJO MINTEGIKO SOLAS-ALDIAK.—Illabete bakoitzaren
azkenengo ostegunetan antolatzen diran euskerazko itzaldiak
ere jarraiki dira beti bezala, arrera eta zaletasun berarekin. *Eus-
kalherri-ko Izkuntza-atlas* gaia artuz eman zuen Mitxelena jau-
nak itzaldi bat Urriaren 27 garrenean. Zer den, zertarako eta
nola abiatu bear diran leenengo urratsak eta lanak zeatzki
azalduz.

Manuel Lekuona jauna mintzatu zitzaigun euskal kanta zaar batzueri buruz, bere betiko sotiltasunarekin, bi itzaldietan; bigarrena irakurri zuen bere aaide Joan M. Lekuonak, leenbizikoaren eritasunaldi batengatik. Ibeltzaren itzaldia A. Donosti-*ren* gain gelditu da, *Erriko otoitzak* gaia artuz.

* * *

GINEBRA-KO ALKARRIZKETAK.—Joan diren illabetetan *Rencontres internationales* izenarekin izan dira bilkura batzu, ots eta aro aundiak egin dituztenak.

Etsaien arteko mintzaaldiak eragin izan dituzte; altzairuzko oiazez bi aldeetakoan artean. Argi eta garbi nai izan dute ari, zakuan deusik utzi gabe. Gai asko erabili dira, baiño bat izan da garrantzi aundikoa; *Progrés technique et progrès morale*, bestea *Europako izpiritua*, esan nai da *Europako tankera*.

Gizon andi eta jakintsu asko sartu dira eztabai horietan; *Bernanos, Jaspers, Gabriel Marcel, Santayana, Ortega Gasset, Mauriac, Ilya Ehrebourg* eta beste. Gai sakonak horiek eta ainbeste galdera sorarazten dituztenak. Aurrerapena ote da, bada, zinema, radio eta agerkarien neurritz gaitzeko edadura?

Coindreau deritzaion batek azaltzen ditu adibidez Ipar-Amerikan edadura itsu orrek eragiten dituen ondar gabeko kalte beltzak. Aurraren zoriona, novelan edo zineman edo Television-ean ote? Eta aldizkari-en likitskeri nabarmena ez ote litzake zerbait mugatu bear, gazteen barrendegiko bakearen izenean soilik? Olako gaiak erabili dira Ginebra-ko alkarrizketa horietan.

* * *

ORTEGA GASSET-EN HIL BERRIA.—Erdal izkiribatzaille omen andiko hori hil da Madriden joan den urrian. Liburu asko idatzi zuen «La rebelión de las masas», «España invertebrada», etc., bizitza arronteko deitu litzaken philosophia gaiaz. Iztun ederra ere, Donostian mintzatu izan da ez aspaldi, Pinturaz, bere argitasun berezi arekin. Bere lelo ezagunena zuen *Ni naiz ni eta nere ingurumena*. Oso ezaguna eta deitua zen arrotz errietako Irakastegietan.

* * *

ARTUR HONEGGER-EN HIL BERRIA.—Entzute aundiko musikalaria au *Le Havre*-n sortua zen, suizatarra jatorriz. Sin-

phoniak, koralak eta elemeniako musika zatiak idatzi ditu kalipu aundikoak, moeta eta tankera orotan.

Askotan ordea abarrots gelago, nortasun berezikoa izanik ere, harmonia baiño. Beste asko, orainko moda modern orren ariora. Bere ezin kontala obreen artean, aipatuko ditugu bakarrik *Pacific 231*, *Cocteau*-rekin batean osotua; *Jeanne au bûcher*, *Claudel*-ekin batean, eta *Antigona*.

A. IRIGARAY

Jan-edanak

Brillat-Savarin'en jaiotzaren 200'garren urteurrena betetzen zala-ta, joan dan Agorrilla'n, Frantzia'ko «Académie Granet» deritzan elkartekoak bi edo iru eguneko jaialdi bat egin zuten Belley'en, maisuaren jaioterrian.

Jakifia, bazkari bat edo beste ere, ta ez nolanaikoak, egin zituzten, bai Belley'en bertan eta baita Artemare'n ere.

Omen au dala-ta, egoki izango dala derizkiogu «Physiologie du Goût-en egillearen itz ezagun batzuek gogoratzea. Auetxek: «Betekada ta ordikeri zaleak ez dakite ez jaten eta ez edaten».

* * *

Le Roy, «Office International»-eko buru-nagusiak dionez, alemanak alkohol gabeko ardo bat sortu omen dute. Gañontzean, usaia ta gorputza ardo jator eta egiazkoarenak ber-berak omen ditu.

Mahomatarren errietan ardo berri oni arrera ona egingo ote dioten, susmurra dago.

Euskalerrria'n baño obeagoa, ziur asko...

* * *

Irakurle batek idazten digu, ea ikusi genuen oraindik denbora asko ez dala Donostia'ko egunkarietan agertu zan dei au: «Se desea cocinera *cordon bleu*, sueldo espléndido, con gratificaciones voluntarias...» Ta galde egiten digu, *cordon bleu* itz oriek zer «arrano» esan nai duten...

Bai, guk ere irakurri genuen, mugonean, dei ori. Are geiago: badakigu gañera nork argitarazi zuan ere.

Dana dala, jakindurian beera-antzean ote goazen, iduritzen zaigu. Orain urte mordoska bat, Frantzia'n ezezik emen ere *cordon bleu* eta orrelako itzen zentzun eta esan-gurak, edonork ezagutzen baizitun.

1892'garren urtean, Angel Muro'k, «Diccionario General de Cocina»-n zion, antziñan, Frantzia'ko Sukaldari-Elkarteak, emakume goi mallako sukaldariei, gerruntzeak doalez sedazko kordoi urdin batez apaintzen zizkiela, ta orrelako berezitasunez nabarmendutako emakumei, *cordons bleus* deitzen ziela.

Gaur dan egunean, jan-edanei dagozkien edozein gaietan nabarmentzen diran bai emakume bai gizon eta bai gauza guziei, *cordon bleu* deitzen diote prantsesak.

Adibidez, jakina da, Martell Etxe'ko Cognac mota onenetako bat, Cordon Bleu izenez ezagutzen dala.

Lengo mendean Frantzia'n gutxienez amar bider argitaratu zan «Mademoiselle Marguerite»-ren liburutxo batek ere, «Le Cordon Bleu. Nouvelle Cuisinière Bourgeoise», zeritzan.

* * *

Gayelor Hauser'ek egun batzuek Madrid'en igaro ditu. Ta esan du, bear baño askozaz geiago jaten degula emen. Indar geiegiko gauzak, gañera. Ta, noski, Ipar-Amerika'n, jan-kontuetan gu baño aurrerratuagoak daudela.

Hauser au, jan-gaiaz ots aundiko liburuak idatzitako Ipar-amerikano sendagille bat degu.

* * *

Txosperriko... berria. Oraindik orain, Brasill'en, Uxano deritzan *fakir* batek eun da amar egunetan mokorurik jan gabe iraun omen du.

Itiolaz ere, jan-gai auetan, Ipar-Amerika'n baño Ego-aldekoa'n oraindik aurrerratuagoak dauzkagu...

* * *

Gaztelako esaera zar batek dio: «Ez dezula tabakorik erretzen, ez eta ere ardorik edaten? Ea deabruak beste bide oke-ragoetatik eramaten zaitun...»

* * *

«Sagardo ona erramurik gabe saltzen da». (Ernio inguruko errietako esaera).

A. A.

Munduz - mundu

BILBAO'TIK

Aita Olazaran Estella'koaren itz-aspertu samur, umoredun eta biotzetikoa Eskolapioetan, Azaroaren 5'an. Bilbo'n bizi diren Lekaroz'ko ikasle izanen asmoz, solasaldi bat egin zen musikari buruz, eta bide batez gaztaroko gomutak berpizteko. Oñe la etorri zen gure praille arrunt eta izpirituz aberatsa. Nik ez nuen ezagutzen Aita Olazaran'en nortasuna, ta musika-itzaldi benetako bat entzungo nuelakoan joan, eta osterantzeko bilkura anaikor batean nengoala bereala oartu nintzan.

Erdi txantxetan, benetan mintzatu zitzaigun gauza sakon askori buruz. Baiña asiko banintz kontatzen, bere itzaldia entzunko zenukete, eta ez berak bezain ongi ta graziaz beterik. Benetako gizatasuduna degu gizon umil ta tolesgabeko au, ta paregabea ziria sartzen.

Azkenean, berriketa bukatu zuenean, Chile'ko ipuin bat kontatu zigun, ederra, pianoa lagun. Pianoari, momentu bakoitze-ko egokerak eta sentimenduak bai ederki ateraten zizkiola!

Agur jauna, ta milla esker barruan piztu ta esanerazi didazun orogatik.

Euskal-teatroa Algorta'n. Urrillaren 29'an, Algorta'ra joan giñen euskal-teatro, dantza ta kantua entzun eta ikustera. «Gran Cinema Algorta»-n, «Txinparta»-ko gazteek gau alai ta atsegina eman ziguten. Erriko jentea pozetan egon zen, olako jairik ikusten oitua ezpaitago. Gomuta samur eta eztiak euskeraren bidez gogora ekarririk, nola ez poztu?

«Tximparta»-k egiten duen teatroa laburra da oso, baiña ongi egia ta erria euskal-teatroaren ikustean oituerazoteko ezer ez bezelakoa, onela, gaiak bereala aldatuz, ezpaitira ikusleak nekatzten. Gai dira mimika-kontuan, ta badute zentzuna gazte azkar auk.

Gauzatxo bat esan bear diet, ordea, neska-mutil auei. Batzuetan —ez beti, zeren gauza batzuek erri-euskera utsean baitauzkate—, Bizkaian erabili oi eztiren itz eta era batzuek esaten dituzte, ikasien literatura batean ongi egongo lirakeanak. Baiña, tamalez, ikasien literatura ori aristokrazia oso tipi batena baizik ezta, ta dagoen euskera benetakoari balore ematea komeni da geliago, ola indar artzen baitu.

Teatro luzea ere ezlegoke gaizki, ona izan ezkeru: ikuslearen gogoa adi ta zur edukiko luken teatroa, idazle on ta burutsuak egia, erriaren kultura ta problemak kontuan dituelarik eta aal denik euskera erritarrenean ipinia. Nolako lan ederra litzakean euskeraren alde!

Kantuan ere polito egin dute «Tximparta»-ko neskak. Koru eder eta bikaiña dute. Osterantzean ere kantatzen dituzte noizean bein euskal-kantu batzuek boz batean. Au ugaritu egin bear lukete piska bat, erriaren zirikagarri, zeren euskal-kantuak bozetan galdu egiten baitu jatortasuna, armonian irabazi arren. Kantua boz batean entzun ezkeru, askozaz errazago ikasten da bozetan baiño, euskeraren zati biziak gordetzen dituela.

Dantzak ere ederki. Txalokatu ditzagun blotzez aktore, kantari ta dantzari batera diren neska-mutil jator auk.

«Anaitasuna». Bizkaian orain arte atera den «Anaitasuna» aberatsago ta bi bider aundiago agertu da. Bertatik zati eder bat, bigarrenean erdia, tebeoa kolore bitan eta Bizkaiko erri-euskeraz, bertan zabaltzen baita.

Itzaldi bat Diputaziñoko Bibliotekan. Aragoi'ko «Institución Fernando el Católico»-k delegaziño bat sortu du Bizkaian, ta orren inauguraziñoaren egiteko Beltrán jauna, Zaragoza'ko Unibersidadean katedradruna ta bazkun orretako kidea, mintzatu zen, Urrillaren 29'an. Itzaldi onetara Bizkaiko Obispo ta beste agintari batzuek eta Arabako Gobernadore militarra joan ziren.

Jaun onek kolore bikaiñez pintatu zigun historia-aurreko gizonaren bizitza, aldi bakoitzeko mugak eta diferentzi nabarmenenak adieraziz. Aragoi-aldera begiratzen zuen berba egitean, an aritzen baita lanean eta ango materialak ezagutzen baititu ondoen. Ikutu zuen ere basko-iberismu delako problema. Agertu diren iskribamentu iberiko batzuek euskeraren bidez

itzuli omen ditezke. Baiña aitortu zigun ere etzekiela deus asko euskerari buruz. Ala ere uste du —ustea ezta jakitea— izkuntza bat zela orduko euskera ta iberikoa, ta lanerako hipotesis bat bezala artzen du delako basko-iberismua. Uste dut onetan irudimen aundiegia erabilten dela ta direlako iskribamenduoi irai-zean atera zentzua. Ez ote diteke, orain euskerak latifizko itz asko dituen bezala, orduko izkuntzon artean ar-emanak egotea zearo diferenteak izanik? Uste baiño naasiagoak dira joan diren aldiak.

Gero Antonio Zubiri jaunak, bazkun onen buruzagi, eta Zaragoza'ko Diputaziño-buruak, itzaldi bat irakurri zuen. Nola sortu den delegaziñoa ta abar, gerradenporako gogoraziño batzuek egiñik. Bizkaia Gaztela'ren gorputz-zati bat izan omen da. Errege katolikuaeren bidez, Fernando'ren bidez alegia, Aragoi'rekin ere eduki omen du zer ikusia, ta, ori dala-ta, Bizkaia ta Aragoi'ren anaitasuna sendotu bear omen da.

Santiago Montero Díaz. Diputaziñoko Bibliotekan. Madril'eko Unibersidadean katedradun den jaun onek itzaldi bat egin zuen, Azaroaren 10'an, «La tierra vasca en la estructura de España» gaiari buruz.

Leenik Europa'ko sorterroa estudiatu zuen, eta Erroma'ko inperioaren ondamendia.

Errusia, Espaiña ditekian giñoan omen da Europa'ko erri bat. Espaiña, zortzi mendetan mairuen influentzipean egonagatik, ezta mairu biurtu; ezta Errusia ere, Asia'ren influentzia-pean egonagatik, asiartatu. Filosofia komunista ere —Marx, Lenin eta abar— Europa'ko filosofia uts bat omen da.

Espaiña'ren bilbatzean, tradiziñozko teoria ontzat artu arren, akats batzuek nabaritzen ditu. Gaztela ezta izan Espaiña konzeptua sortu duen erri bakarra. Galizia'k ere, adibidez —angoa da bera—, iru momentu gogorretan eman omen zion Espaiña'ri bere ordaiña. Galizia, Espaiña ezpalitz, ezlitzake Galizia izango, ta zeinbat eta sendoago gorde bere burua, bere izatea, ainbat aundiago diteke Espaiña konzeptuari eman dezaiokeen ordaiña. Zeinbat eta espaiñolagotua den erri bat, ainbat gutxiago ematen omen du. Hispanidade delakoa espaiñol oro lotzen duena omen da.

Beraz, Galizia'ren asturua estudiantuz, Euskalerrikoan sartzen da. Onek ere eman du bere ordaiña: areago, bere nortasuna sendo gorde duelako. Humboldt eta Schuchardt'ek uste zutenez, Euskalerrria da Hispania'n aurreneko erria, zeren jaun onek egi utsa bailitzan artzen baitu euskera eta iberikoa bat

zirela. Geroago ere, Espaiña'ren batasuna sendotzean aurrenetakoa izan omen da Euskalerrria, iñork ez bezala gorde arren bere izatea.

Unamuno ta Baroja'ren bidez ere ordain ederra eman zaio Espaiña'ri. Baiña eztago batere konforme Unamuno'ren iritzia-rekin euskerari buruz. Iletak egin bear omen zitzaizkion euskerari, eta munduari erderaren bidez eman ordaifia: Euskalerrria bere izkuntzan gelditurik ezin omen zitekean mundura agertu. Iztunaren iritziz, ordea, bakoitzaren izatea zeinbat sendoago, ainbat ordain aundiago. Beraz, Euskal-Universidadea sortzea bear-bearrezkoa da emengo baloreak sendotzeko, ta iturri aberatsa litzake, bere ustez, Espaiña konzeptuarentzat indartze ta sendotze ori. Espaiña'n universidaderik eztuen erri barkarra da.

Uste du Montero jaunak espaiñolen erro andidun kerri batzuek euskaldunengandikoak direla uts-utsik. Intolerantzia, adibidez. Eman du, Euskalerrrian, intolerantzia orrek ezarlekurik bikaifiena. Ala ere, orrek omen garamatzi, birtute ta akats oro ikusiz, iñola ere ezin uka ditekean nortasun eta benetasuna aitortzera.

Euskalerrria mundura Espaiña'ren bidez agertu omen da. Eleizaren bidez ere bai, San Iñazio eta San Frantzisko zirela bidazti. Iztunak etzuen deus esan Euskalerrriak Frantzia'ren bidez egin duenik.

A. IRIGOYEN

PARIS'TIK

UTRILLO'RI AZKEN AGURRA

Gaur goizean Montmartren ez dago jolaserako gogorik. Bere kaletan barrena jende talde aundia dator, tapa-tapa, aldapagora, Sacre-Coeur Eleiz aldera. Utrillo il da, ta Pariseko Apezpikoaren baimen bereziaz, Sacré-Coeur barruan utzi dute bere gorputz illa, egun baterako ba da ere, Montmartreko margolari bikañak, bere auzo maitearen azken agurra artu dezan.

Giza-taldeen artean, era askotako gizon ta emakumeak: atso zarrak, emakume gazte eder lirafiak, La Butte'ko gurdigi-

lle eta ardosaltzalleak, Saint Germain'eko estudianteak, amerikanoak, beltzak... Andre zar batek, lore sorta bat darama eskuan. Berak ezagutu zuen Maurice. Berekin batean, Pariseko sasoirik atsegifinetako bat dioa. Derain, Matisse, Leger, Utrillo. Ba dioaz «le belle époque»-ko maixu zarrak. Zenbat aldiz, gazte, oso gazte gifñala, ez ote ziguten, gure biotz barrena ikutu, Utrillo'ren Pariseko kale bazter irudiak! Etxe koskorreko kale estu ixillak, arri txurizko eleizatxoak, ibai ondoko zumardiak... Ifñork ez du berak baño obeto, gauza apal oyen edertasunik adierazi. Ai orrelakoak balira gure gaurko erri aundien bazterrak! Baña gaurko gizonak, ez dira apaltasun-zaleak. Diru-zaleak dira. Aundinaiak. Eta —jakifña!— berak asmatzen duten guztiari, arrokeri kutsua dario. Zenbat Babel-torre berri ez ote diran jasotzen gaur gizonen irudimenetan! Utrillo gaxoak, «la tour Eiffel» izan ezik, ez zuen bere buruan, beste gañerako torrerik.

Osasunez, argala; gaizki azia, bere bizian ez zuen zorion aundirik ezagutu. Baña zorionekoak zeruan, gogo lander ta biotz garbiak. Oyetakoa zan Utrillo. Montmartre inguruko etxe baldar kaskarrak pintatzen zituenean, ba zirudin —Varoquier'ek dion bezela— aingeru baten egak laztantzen zituela, orma ta tellatu kupigarri ayek.

Utrillo, oso berekoia zan, gauza guztietan eta bere lagun izandako batzu batzuen iritziz, guztiz buru gabea. «Ardozalea bera —Francis Jourdain'ek dio— edateko bakarrik egiten zuen lana, eta lan au, berez sortzen zitzaion, bat ere asmakizunik gabe, abere bati sortu zitzaiokean bezelaxe». Ez gera iritzi orretakoak. Ezkondu arte, amaren mendean bizi zan. Onak lan cragiten zion semeari, etxetik, berak nai bezin sarri ateratzen utzi gabe. Askotan, postaletatik ateratzen zuen bere lan-gaya, eta orrela sortu ziran Utrillo'ren eskuetatik, irudi zoragarri asko. Ba zuen, beraz, asmo berezi bat, eredu edo elburu bat buruan, bestela, bere lanak ez ziran izango postal oyen antz-irudi utsa basterik.

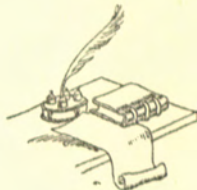
Bein, Pariseko Sacré-Coeur Eleizaren irudi bat erakutsi zioten, berea ote zan galdezka. Luzaro begira egon ta gero: «Bai, nerea da, —esan zuen —Corzega'n nintzala egindakoa». Inpresionista ondokoa izan arren, ez zituen ontzat artzen maisu ayen erakustaldiak, baña ba du ala ere, beragandik ikasitako jokaera asko. Pissarro-gandik batez ere.

Ezkondu ta gero, ez zuen diru-estutasunik izan, baña, erio-tza eldu arte, ekin zion lanari. Bere emaztearen alboan, gogoa urrutiko ametsetan barreiaturik, Vesinet erriko auzokoak, bein

baño geyagotan ikusten zuten Utrillo zarra, Sainte Pauline Eleizarako bidean. Eleizan ez ezik, bere etxean ba zuen bere otoitzgela berezia ere, ta egunean, bost sei ordu bete egoten zan Utrillo, bertan, bakar bakarrik, otoitzetan.

Bere gaztetako lagun batzuei ez zitzaien ondo iruditu, Utrillo'ren bizimodu berri au, ta ortik asi ziran, batez ere, len aitaturako iritzi zorrotz ta esamesak. Alperrikako jardunak! Zartzarora eldu baño len, Utrillo'k, ba zekien otoitz egiten, ta ardo pitxar baten truke, egiten zituen irudi zoragarri ayetan, bazan, dudaren pitsik gabe, goi goruntz jasotako biotz garbi ta asmo zindo baten aztarna. Montmartre'ko orma ta tellatu zarrai, ain leunki ta gozoro begiratzen zien aingeru egalariak, alde egin du, odei tarteko zeru urdiñaren edertasunari begira.

José María LOJENDIO

GURASOAK

Au dezute izen maitagarria, baiñan baita beldurgarria ere.

Biotzondora sartzen zaigun izena gure aita-amen irudi aztu ezia gogora dakarkigunean. Jainkoa'z kampo gurasoai zor bait diegu bizia, izaera ta antza; eta ordainez itzal, begirune ta maitasun osoa gorde bear diegu.

Ezin gera gurasoen aurka, kaltean joan, naiz eta auek txarrak izan. Ez digu barrenak agintzen. Gogor egiten zaigun gauza bait da. Gurasoak, gutxitan dira, ordea, txarrak seme-ala-bentzat.

Askotan onegiak; biguñegiak beintzat bai!

Geronek guraso izatera iritxi gaitzenez, guregatik gure aita-amak egin zutena, gure seme-alabengatik egitera bearturik gaude. Gurasoak beren aurrak gorputzez sendo azi ta gero gogoz, buru ta adimenez zuzen ezi bear dituzte. Kristauok lenengo eginkizuna Jainkoa'rekikoa degu; egitazko erreljioa erakustea. Au gauza jakia da gure artean eta ez goaz geiago esatera.

Jainkoa'k euskaldun sortu nai izan gaitun aldetik ordea garrantzi aundiko beste eginkizun bat degu: gure aurrak euskera erakutsi ta itzegin eraztea. Asaba-asabengandik datorki-kun urrezko kate ori eten ez dedin. Kate ori puskatu dedinean Euskaldungoak egin du. Oso zailla da berriz lokarrian korapil-
llo egitea.

Beraz gurasoen eskuetan dago euskeraren etorkizuna. Ez eskola ta maisu; ez eliz ta apaizek ez dute gurasoen ajolarik. Etxea da eskola ta gorde leku. Gurasoek ez ba dute egin bear ori arretaz artzen, alper-alperrik gabiltza.

Gaurko egunean lan ori guraso askorentzako, lan gaitza,

izugarria dala. Baiñan ez dugu beste biderik. Latza izanagatik bide bakarra dugu. Ta sarritan ez al du gure zabarkeriak bide ori lazten?... Batzuetan, ez al gabilta aitzeki-maitzeki?...

Bere burua euskeltzaletzat genitun askok aitortu bear da euskera erakusteari uzkur egin dutela, seme-alabak motz, ezjakin eta atzeratuak geldituko ziralaren beldurrez... Esan zagon garbi, egia da-ta! Gure aurrok iñorenak baiño aurreratuagoak nai ditugun!

Gurasoen maitasunaren neurri-gabe ta itxumena!

Ixturio ta ikasketak iñoiz ez bezelako zail, luze ta gogor dirala; neska-mutilok lertu bearrean diardutela ainbeste liburu, ikasgai ta asmakizun berri buruan ezin sarturik. Gaiñera, pranthes, ingles edo aleman erdera, euskera ikastea baiño obe dala ta... Ta gurea baztertzen da. Ez dut nik esango izkera oriek eta beste zer nai gauza ikastea on ez danik; bearrezko, nai ba-duzute.

Gurasoak gogoan ar zazute, ordea, amarretatik bederatzi aldiz euskerak ez diela kalterik egiten beste ikasketa oriei. Euskera jakitea ez da galerazpena, laguntza baizik.

Buruz eta adimenez motel dana euskerarik ez ba-daki ere motel izango da. Berez argia ba da berriz, euskerak ez dio galeraziko beste ikaskizun guzietan aurrera joateko.

Andre ta emakumezko geienentzat beste akats bat dizu euskerak; ez deritzaiela «modakoa», apain, gain-gaiñeko, ez jende aundien-artekoa. Au dezute pekatu larriena Eva'ren alabentzat... eta ortan ez erortzeagatik egingo lukete "zelemon"... edo salduko guzia...

Nik andre-andereño ta emakumezko guziaz gurlen aundia diotet. Emaztekien ederraren zale nazute, ta aien bertuteen oiulari. Baiñan omenlari au, mundu ontako poz-naigabeteen lagun ditugun gonadun pampox eta xarmagarriai, eztiki-etztiki, txapela kendu ta burua makurtuaz egi garratz batzuek esan bearrean nago. Alegia, kaleko emakumezkoak argalkeri ta ergelkerirako joera geiago dutela ta euskeraren etsai ditugula... banaka batzuek kendu ezkeru. Banaka oriek txalogarri dirala, no la ez gora aipatu?

Gure andreak argalkeri ortatik sendatzeko, gizonezkoak, ezkondu ala ezkongaiok, gizon jokatu bear genuke beti. Beti! Ta batik bat, senar-emazte, guraso geranean. Alare bada naiko lan! Orratiokan andretxo bat ezagutzen dizuet euskeltzale purrukatua, nun nai kementsu agertzen dakina. Erdal-Errira ezkondu zan ango gizaseme batekin. An bizitu da urte batzuetan.

Orain arritu zaitezte: Euskal-Errira itzuli danean bere seme-aiabatzok guziak euskeraz ederki itzegiten dutela etorriak dira! Zer ote da maitasun bat benetan eta arduraz artzea! Au da gurasoen egitekoa. Etxe-aberatsetan lan ori neskameai uzten zitzaien. Eta gaur, gure zorritzarez, auek ere askotan erdaldun utsak bait dira! Beraz, ez da beste biderik: gurasoek alegindu bear dute. Geienaz aiton-amonak lagundu lezajeteke, auek ere guraso (agure-atso?) izaki.

Ez da ikaratu bear arrotz asko dabillelako gure artean, abar eta abar. Begira, *Boise City*, Idaho eta Ameriketa'ko arrotz errian bizi diran euskaldunak, ingles tartean biziagatik euskera aztu ez dutenak! Israel'en bizi diran juduengandik ere badugu zer ikasi, ortan beste egun batez jardungo gera J. l.

Amaitzeko orain gutxi Caracas'etik eldu zaidan berri atsegin bat adierazi nai dizuet. An gipuzkoar pamilya bat bizi da laurbost aur dituna. Etxeko lanetako neskame beltz bat dizute. Sinistu nai al didazute neskame beltz orrek etxe artan bizituz euskeraz beizamatar batek bezin ondo itzegiten dula?...

Ona emen guretzat ispillua: gure errian eta erbestean bere jatorria ukatzen ez duten gurasoena. Gañerako azalezko «euskeltasunak» ez du balio. Gezurrezkoa da.

IBALAN

Z I N E M A

BETRAYED ("BRUMAS DE TRAICION"). Irakurle argia —ifioiz makurtu baldinbada orrelakorik lerro txaldan auek irakurtzera— oartu da noski onezkero ezititudala oso gogoko «Cine-mascope», «Superscope» eta antzeko izenak daramazkiten sistema berri arrigarriak. Zaartzen ari naizelako edo, irudiak andi-zabaldula zinemaren barrena eta gogoia meartzen eta agortzen ari direlako edo.

«Ezpazerate aurtxo biurtzen, etzerate sartuko zeruetako erreinuan», esan zuen Norbaitek. Orrelako zerbait ipifii bear lukete maiz asko zine-atarietan. Baiña emen eskatzen zaigun aurtasuna ezta gogo garbia eta apala. Geiago eskatzen zaigu: aurtasunaren orde umekeria, ate-atzean uztea sartzerakoan arrazoi-eskarmentuak. Ainbeste eta ainbeste oar eta deiren ondoan, noiz ikusiko ote dugu onako au: «Amasei urtetatik gorakoei debekatu?»

Eztizkizuet aipatuko erakutsi dizkiguten «Muxu-zapi» delako baten azken-gerrateko ibillerak. «Oien madria nor dan» ikusi duenak daki, eta ikusi duenak, ongi aditu baditu ere, ezta geiengentan gogo andirik izango besteri esateko.

Gauza berri bat badu orratik film onek, berri eta aipagarria: Lana Turner'en illea, orizta izana, beltza da oraingoan. Badakizute beraz, film au ikustera bazoazte, etzeratela esku-utsik etxeratuko. Clark Gable-ren kaskoa —ai, gurearen gisa!— gero eta urdifiago ageri dela ere esango nizueke, baiña ori badakizute onezkero, nik bezain ongi.

SIGN OF THE PAGAN ("ATILA, REY DE LOS HUNOS")

«Arrigarria da —dío, gutxi gora-beera, maiz aipatzen du-
dan Donostia'ko kritikiko erne eta trebe batek— zein zuzen da-
billen film au gertatutakoen ondoan, zein zeazkiro biztu duen
Douglas Sirk'ek aldi joana. Bakan ikusten dugu orrelakorik Ipar-
Ameriketarik datozkigun gauzetan».

Egia da, aitor dezagun leenbaitleen, eztugula Atila au gure
aurtzaroko eskola-liburuetan ikusi genduen Jaunaren Zigor ika-
ragarri ura. Baiña Historia H-dunak aurrerapide galantak egin
bide ditu geroztik ona, gairako jakintza-mota guztiek bezala,
eta nor gera gu gure kritikoaaren aldean film onetako gertaka-
riak egiazkoak, edo egi-antzekoak beifipein, diren ala ez era-
bakitzeko?

Atila gizarajoa! Gogorrean ezin, eta azpi-janean lilluratzen
dute Erromar izeneko gizakume apain aiek, bere etxean bertan
etsaikeriak sortuz, bere gogoa amets utsalen bidez naasiz. Si-
fiestarazten diote azkenean martiriak berak ere —«candidatus
martyrum exercitus»— bideratuko zaizkala, burrukarako ger-
tu. Besterik merezi zuten doakabeak.

Txori-malo bat izaki film onetan giza-neurrikoa, eta aren az-
ken gaiztoa ikusi bear. Naigabetzen gaitu orrexek. Egingo gendu-
ke, ordea, benetako Atila, gure aurtzaroko belarraren etsai amo-
rratu ura, etzukeala Douglas Sirk'ek orren erraz azpiratuko.

VERACRUZ. Erraldoiak ditugu berriz ere, Altzo-ko Andia-
ren neurriko gizon-emakumeak. «Superscope»-an egiña omen dago.
Exer gaitezen bada aalik urrutien.

Berriz ere ontzia zabala dela derizkiogu, baiña edaria urria,
eta ez onenetakoa. Urruti gaudelako bear bada. Robert Aldrich'ek
—Venezia'n bigarren Zillarrezko Leoa eraman du aurtan— ain-
bestean moldatzen ditu irudi moldakaitzak, ofiziale ikasiari da-
gokionez. Elia Kazan'en «Viva Zapata» gogorazteko saio bat edo
beste egiten du, erdi parregarri erdi negargarri. Barka bekio, ez-
paitzekien zer ari zen.

«Azkenean —besteren itzak artuko ditugu aolan—, ikusia ze-
goenez, Ben Trane zintzoak iltzen du Joseph Erin biurria». «Gaiz-
killeak eztu ifioiz irabazten»: lelo ori ere nonbait entzuna bide
duzute. Zergatik ordea orrenbeste aldiz entzun eta ikuserazi?
Etzaigu iñor ari gau ta egun bi ta bi lau direla esaten. Dioten
bezin gauza argia ote da ori?

INFERNUKO ATEA. Ezta gutxi esan film onen koloreaz,
eta alaz guztiz ere ez geiegi. Alakoa da izan ere: ugaria, gisakoa,
bizia izanik den nabarmenkeri apurrenik gabea.

Esango nuke, ortaz kanpora, eztela «Rashomon» adifñakoa,
beste Japon'en egindako film bat aipatzeko. Giza-izaera barre-

nenaz mintzatzen zitzaigun «Rashomon», gizona gizon —naiz Japon'en, naiz Euskal-errian— egiten duten zer nagusi orietaz. Emen berriz, kolorea baztertu ezker, bereizgarriak daude agerian: oitura, aurpegi, arropa, etxe...

Arrotz- eta urrutitasuna dugu emen gailen. Ezagutzen ezitugun antzezlariek eskeintzen digute, antzektoki nabar zoragarri batean, oi ez bezalako antzezkizun bat. Darion arrotz-usaiak kilikatzen ditu gure zentzu-adimenak. Dardara ordea axalekoa da, egun-argiak urratzen duen amets-itxura, ur eragiñak ertze-ko gauzen erraiñua bezala.

Zein ikusgarri orratik eguna joan eta eguna etorri begietaratu nai diguten film-andana gogaikarriaren artean!

REAR WINDOW ("LA VENTANA INDISCRETA"). Nonnai aurkitzen du Hitchcock'ek billa dabillen gaia. Bereganatzen du, eta itzultzen digunak, naiz azala era askotakoa izan, mami bat du beti: zalantza.

Gai aukerakoa topatu du oraingoan W. Irish'en ipui batean. Elbar batek, obeto esan elbarritu batek, eztu leioa beste ikuskitunik: leiotik ikusten duen etxartea alegia. Udako beroak zabaldu ditu auzoko leioak, eta leio orietan barrena sumatzen du aldamenean gertatzen den zerbait. Ez osoro aatik: bear adiña ez, eta agian bear baiño gelago.

Emaztea il ote du auzoko morrosko orrek? Badirudi baietz, badirudi ezetz. Elbarrituak eta guk, jakifia, baietz izatea nai genduke. Emango ote digu Jainko onak nai goragarri ori baterik ikusteko grazia? Egingo nuke baietz, baiña eztiot, bada ezpada ere, ifiori agertu nai gorderik dagoena, ezta auziaren gorabeera ugariak azaldu ere.

Senar-emazte orietaz gafiñera, beste zenbait auzokoren bitzita ere erakusten digu kamera zorrotzak. Eta geienoi atsegin zaigunez giltza-zulotik zelatan egotea, egon gindezke emen adidi, batere lotsa eta damurik gabe. Ezta egokiera txarra.

Zergatik «La ventana indiscreta»? Ez ote litzake zuzenago, eta biziago, «Ventana al patio»?

MUERTE DE UN CICLISTA. Bide ederra egin du Bardem'ek Berlanga'rekin batean egin zuen «Esa pareja feliz» artatik onera.

Eniñoakizue gertakizunen berri ematera: izenak berak salatzzen ditu aski. Bardem'en kontaera ditekean arin, labur eta zoliena da. Eztu utsik, ezta betegarririk ere. Onenen parean jar daiteke, lotsarik gabe. Eztio ifiori zorrik.

Baiña oraingoan etzaigu Bardem kontatzen asi noiz ta nola konta badakiela erakusteko. Ipuiak badu miztoa, eta suge-miztoa gafiñera. Nabari zaio eztela gaia zenbaiten (askoren edo gutxi

batzuen?) gogoko izango eta ala ere, edo orrexegatik beragatik, batere beldur eta kupidarik gabe azaldu nai luke. Badirudi egiñaalean minberatu bearrean dabillega minbera ditezkeanak. Ezin esan, bada, eskua gorde duenik: geiegi agertu du, aukeran.

Ezta gaitz antzematen zer gertatu zaion. Eguneroko arto be-ro usai nabarmenak okitu du nonbait, eta arnaspideren bat ireki bear leer-eztanda gaizto egingo ezpazuen. Ondore maku-rrak izaten ditu usai orrek geiegi artzen bada. «Gaiñalde zuri-tuak naikoa erakutsi eta gorai patu ditugu —esan du berekiko—, goazen bein zoko illunak miratzera». Eta, estalki apañien az-pian aztarrika asi ezkeru, badakigu gutxi gora-bera zer agertu-ko den. Ezta arritzeko Bardem'ek ustelkeria ateratzea eskua betean.

Zerk eragin dio? Gorrotoak, betiko axal-eder-zaleak dioten bezala, ala maitasunak? Maitasunak ezpaititu nai-ta-ez begiak lausotzen, aitzitik argitu eta zorrotzu egiten ditu sarri. Eta mai-tasun begi erne ori ezta batzuetan, geienetan ezpada, kaxkarre-na izaten. Geure buruari ederretsirik, agertzea komeni ezten al-de txarrak azpikoz gora alderantziz ari geranean, maitasuna ote dugu beti eragille?

Bardem'en garraxieki gorrarena egin diote askok emen. Aize-erauntsia edo olatu' zakarra datorrenean egiten dena: burua ma-kurtu eta aoa itxi. Aulduko da aren kemena eta ixilduko da noiz-pait aren burruna. Eta leenago ixil dedin, ezpedi aipa ere.

Maiz aipatzen dugun, eta maizago aipatu bear gendukean kritiko batek eman digu geroxeago «Españia'ko zinema onaren» artean egin duen aukeramena: «Historias de la radio»-rekin, «El Judas», «La mies es mucha», «Un caballero andaluz», eta abar. «Abarretan», eztakigu Bardem'en filmen bat, au edo aurre-ragokoa, sarturik ote dagoen. Gorde dezaiola Jaunak begia lu-zaroan! Eztakiola beintzat gerta Doniane-inguruan sorgiñaren begiari gertatu oi zaiona!

ULISSE. Herbart'ek esan zuen, oker ezpanago, eztela «Ody-ssea» baiño irakurgai egokiagorik aurrak grekoa ikasten abia-tzeko. «Odyssea»-n, izan ere, itsaso goldatu-gabean barrena za-baltzen diren bide bustiak eta urak inguratzen dituen lurralde izkutuak izaki beldurgarritz josiak daude oraindik, aur-ametse-tan edo aur-ipuetan bezalaxe. An daude nonbait kuzkurtuak pixti itxurako arkaitz-zurrunbilloak, lamiak, Tartalo gizon-jalea...

Ezta noski ori bakarrik «Odyssea», baiña ori ere bada. Eta nor ausar zitekean orrenbeste arriskuren erdian grekorik mal-tzur eta burutsuena, Ulyseste alegia, izan ezik? Eta, ausartzea as-ko eztela, nor atzera itzul urteen buruan, artaz kanpora, oso

eta bizi —Simbad Mariñela geroago bezala—, bere jaioterri arri-
tsura?

Eztute gaizki zinemaratu —Italiarren eskua ageri da ortan—
zaarrak ondu duen ipui eder au. Iraultzean, ala bear-ta, zen-
bait gauza gelditu dira leengo ontzian: jainko-jainkosak aurre-
nik, ain giza-irudiko eta alaz ere ain bestelako. Beste zenbait
utsarte nabari dira, baita oial zaarrari eztagozkion adabakiak
ere: infernuetara jeistea zakur-amets edo sorginkeri utsal biur-
tu da, ardoa egiteko ezta maats-aleak oinkatzea aski, liktore-aiz-
korak —orrela izendatzen baitituzte Ithaka'ko jauregian ikus-
ten ditugunak— etziren noski ugariak garai artako Grezia-n,
eta gaiñera gaiñerakoak. Au ere bai: oroimen-galtze edo amne-
siarik gabe lasai geldi gindezkean beingoz beintzat.

Beste esankizunik ere badago, larriagorik bear bada. Ulysse'ri
—zergatik, ordea?— alako Luzifer-airetxo bat erantsi diote, edo
Prometheu-airea, Grezia'tik aldegin nai ezpadugu. «Ulysse'ren
ibillerak —adierazi nai digute ia irudi bakoitzean— erakusten
digutena auxe da: jainko etsaiei, Izadiaren indar itsuei alegia,
gogor egitean dago gizonaren anditasuna. Onela, bere bizi la-
burra, beldur eta kupidarik gabe, galbidean ipintzen duelarik,
jasotzen du bere burua, ilkorra izan arren, jainko illezkorren
gaiñetik». Eta atertu gabe aditzera ematen diguten irakaspen
ontaz jabetu ezpagaña ere —eztigu guziori argitasun berbera eman
Jainkoak: zinemagille izango gifañake bestela, zinema-ikusle izan
bearrean—, astiro azaltzen digute azkenean «De rerum natu-
ra»-tik artua dirudien itzalditxo baten bidez. Ezta arritzeko be-
raz Ulysse'k Poseidon'en estatua itsasora amiltzea film onetan,
eta oiua ta garraxika aditzera ematea bere izena Tartalo begi-
bakarrari.

Olako arrokerietan ibilliko zitzaizuten Aias Oileu bat —«Onik
irtengo nauk, baita jainkoek besterik nai badute ere—, baiña
ez Ulysse. Etzion oni agian jainko-maitasunak gelegi eragingo,
baiña bai jainko-begiramenak edo, garbiago esateko, jainko-bel-
durrak. Eta au omen da egiazko jakinduriaren oiñarri nagusia.
Etzukean, bada, ezin bestean izan ezik, iñor aserraraziko, ez
goikorik ez beekorik. Bada ezpada ere, esango luke euskaldun
jatorrak.

Batez beste, ordea, jantzi berri atsegia egokitu diete an-
tziñako bertsoei. Aspaldiko ontzi bateko irudi beltzetatik itzuria
dirudi Kirk Douglas'ek. Eta ba ote dago esan bearrik eztela
begi-nekea Silvana Mangano berriro ikustea?

L. M.

ADABAKIAK

GALDERANTZUNAK

Tximistarri.—Ea poesia zer dan? Ez da erraza galdera au erantzuten. Batez ere, zuk nai dezun bezala, itz bitan.

Ona, oraindik orain, Juan Ramon Jimenez'ek ziona: «Poesia, giartasuna ta bakuntasuna da. Ezin det nik ezer agertzen ez duan poesia irentsi. Itz-uts-joko alperrak ez ditut nik nozitzen. Ajolatasuna, dotoretasuna, poesia egiazkoa... jantzi billutsian dago».

Gogoko ezpadezu iritzi au, esan, eta urrengo batean ezarriko ditugu beste latzuek. Aldekoak eta kontrakoak. Guzitakoak bait-dira.

* * *

Jakin-zale.—Ortega y Gasset lurbira guzian gure gizaldian izan diran gizonik argienetako bat zala, ezin uka. Jakinduria ere aundia zuan, edozein kultura-gailetan. Baña, alaere, ta gure uste apalez, bere doairik garaiena, mintzaira ta idaztankera ziran. Gutxik eskuratu dute, oso gutxik ere, izkuntza bat, Ortega'k gaztelania bezala.

Jakiña, Ortega'ren jakinduriak ere bazitun utsune batzuek. Gizona baizan bera ere. Arte-gaian, adibidez. Baita noski Euskalerra'ri dagozkienetan ere.

Bere itzak dira auek: «Ser vasco es, sin más, una renuncia nativa a la expresión verbal».

Baita auek ere: «El misterioso pueblo vascongado posee un idioma elemental que apenas sirve para nombrar las cosas

materiales, y es por completo inepto para expresar la fluencia fugitiva de la vida interior».

* * *

J. M. S.—«La España Negra de Verhaeren» deritzan liburua ezta zearo Regoyos'ena. Regoyos'ek egin zuana izandu zan, Verhaeren'ek Bruselas'ko «L'Art Moderne» aldizkarian argitaratutako idaz-lantxo batzuek aukeratu, laburtu, gazteleratu ta, eraskin bat edo besterekin, liburu ortan bildu.

Emilio Verhaeren ori —«un señor pequeño con unos bigotes largos», Baroja'k dionez— Belgica'ko entzute audiko olerkari bat zan. Azkeneko Maiatzean bete ziran eun urte Anberes inguruko Saint-Armand deritzan errian, jaio zala. Jatorriz flamenarra izan arren, frantsesez idatzi zituan lan guziak, bafia bere idaztankerak badu noski alako «flamenco» izkuntzaren usaieko bizitasuna.

«La España de Verhaeren» liburua lendabizi Barcelona'n, 1899'garren urtean, argitaratu zan, eta bigarren aldiz, Madrid'en, 1924'ean, eta bere orrietan Euskalerrria'ri ta batez ere Gipuzkoa'ri dagozkien iruzkin berezi bat bafio geiago ezartzen dira.

Onela, Tolosa'ko elizetako santu-irudiei zuzendutako gorapen batzuen ondoren, itz auek irakurtzen dira: «Desgraciadamente, ya invaden el país las esculturas modernas a la francesa, insípidas imágenes de *confitería*».

Oar bat: aldi artan oriotar irudigille Oteitza oraindik jaio gabea zan...

* * *

Aixina.—Ezekiel Etxebarria olerkaria, bizkaitarra zan. Urte luzeetan Ermu'ko elizako koajutorea izana.

Ezagutzen ditugu beraren olerki batzuek. Oraindik moldezeko letraz —guk dakigula beintzat— argitaratu gabeak noski, guziak. 1888'garren urtean, Euskalerrria'ren garai orduko egoe-raz, Ermu'ko —Valdespina'ko— Markesa'ri zuzendutakoa, bat. Ederra, benetan.

Ona emen bere olerki baten zatitxo zoragarri bat. Zarzaroaren irudiaz tajututakoa:

«Murriturik burua,
Tximurra mosua,
Makur-makur lepua
Ikaraz eskua,
Begietan lausua,
Narrasa pausua,
Eztula ta gorrua,
Aserre ta orrua».

* * *

"Goierriar bat".—Aditzera ba aldegun oraindik orain **Ma-**
drid'eko egunkari batean argitaratu dan euskal-ipuitxoaz? Bai,
gizona, bai...

Ona emen. Itzez-itzez aldatuko dizugu.

«Ignoramos si en el país vasco francés existen las amenazas rituales o simbólicas como en el país vasco español y particularmente en pueblos de Guipúzcoa. Allí, antiguamente, cuando un «gizon» comprometía ya demasiado a una «neska», el padre y los hermanos de ella se encaraban con él, probablemente en la mitad del bosque, muy armados de jabalinas, espadas y ballestas, para presentarle este dilema: «O boda o muerte».

Las costumbres se han dulcificado en el país vasco español como en la dulce Francia. La amenaza real y mortal hace mucho se convirtió en ritual y formularia. Los padres y hermanos de «neskas» comprometidas en su honor exigen ya, en épocas posteriores, la reparación a los atrevidos galanes con frases como ésta; «Casar vas a hacer con la Prudentzi o boina que te tiro a tejao».

Baña... ez uste izan, izenpetugabeko lerro auen egillea **Ma-**
dridar garbia danik. Ez. Erdi-euskalduna-edo izan bear du,
«diotenez.

Egia esan, eztakigu ziur **Euskalerrria'n** edo kanpoan jaioa
dan, baña, jaio baño len, bere aitari ere... tellatura txapela bo-
ña ote zioten entzun degu.

LIBURUAK

Zaitegi ta Plazaola'tar Joaquin. BIDALIEN EGIÑAK. Itxaropena Argitaldaria. Zarautz, 1955.

Nunbaiten esana da euskal-literaturaren urre-garai-egunsentian arkitzen gerala. Ta egi utsa dela derizkiot, liburuen ugaritasunari begiratzan badiogu beintzat. Ta mamiari begiratuta ere, otrxe-ortxe. Noiz azkeneko urte auetan añaiko euskal-liburupillorik?... Ugaritasunak alako batean liburu garaiak sortzen omen ditu. Ta auxe gertatu zaigula-ta nago. Aor olerki-arloan «Euskaldunak» eta «Arantzazu» bi poema ederrak ta «Milla euskal-olerki eder» liburu mamitsua. Aor erlijio-gaian «Urte guziko Meza-bezperak», «Bizi», ta abar. Aor... baña ez noa aspaldi ontan agertu diran euskal-liburuak errenkadan jartzera. Liburu berri bat aipatu nai dizut nik emen; argitara-berri dan euskal-libururik garaienetako bat: Zaitegi Apaizaren «Bidalien Egiñak», alegia.

Aspalditik ezaguna genun Zaitegi euskal-literaturan. Olerki-alorrean jardun zan aurrena, artean gazte zalarik. Ta bere irudimen eta biotzondo ederraren agiritzat «Tori nire edontzia» olerki sakona eskeñi zigun gerra aurretik; aritz-adar ederrez saritutako olerkia bera. Ta orren aurretik eta ondoren beste amaika olerki txukun ere bai. Or dezu «Goldaketan» liburu. Beste izkuntzetako idazle garaien liburuak euskeratzeari ekin zion urrena: «Ebangeline» ta «Sopokel'en antzerkiak» esate baterako. Baña etzan oiekin asetzen Zaitegi'ren euskerarenganako

maitasun sutsua. Zaitegi'ren biotza aspalditik gure euskera maitagarriarekin maitemindurik dager; euskerari zearo emana dago; euskera du bere maitena. Oi! euskaldun guztiok ala bagina! Beste kuku batek joko lioke gure izkuntza maiteari... Ta Zaitegi'ren maitasun itxu orren agergarritzat (itxua izan bear bait-du maitasunak bere maitearen alde alako diru-galtze-arriskuan jartzeko), orra nun datorkigun «Euzko-Gogoa», euskalidazle garaienak bereganatu dituan aldizkari mamitsua, zearo euskeraz idatzia. Bedeinkatua milla bider maitasun itxu ori! Asko zor dio euskerak Zaitegi'ri...

Baña... noan arira, bestela luzeegi joko nuke. Aurrean esandako orri bearreko derizkiot, urren esango dedana ongi ulertzeko. Zaitegi'k oraintsu, bere maitasunaren azkenengo agiria bezela (noiz arte azkenengoa?), liburu berri bat eman digu, betebetea, sakona, euskeraz orain arte ia parekorik izan ez duan liburua, mamiari bagagozkio beintzat: «Bidalien Egiñak» du izena. Liburu Santuetako ederrenatako bat du gaitzat. Baña ezta liburu orren euskeratze utsa (ain zuzen ere, Olabide zanaren itzulpena dakar itzez-itze euskeratu bear duanean, noizean bein zerbait aldatuxea), goi-jakintzari emanak daudenak latifizez «commentarium» deitzen dieten oietakoa baizik; Liburu Santu orren azalpena, esate baterako. Ta jakintzari dagokionez, bear dan bidez azaldua, au da, gerkerata ebraikera ta aramaikera bera ere laguntzat artzen dituala, aldiz-aldiz beste izkuntzetara ere joaz gauzak bear bezela tajutzeko. Ta Liburu Santu orri buruz beste izkuntzetan bere aurretik idatzi diran azalpenen berri osoa ere badu. Itz gutxitan esanda, beste izkeratan agertzen diran bezelakoxe azalpena degu Zaitegi'ren au. Eztiola liburu onek Eskritura Santuetako jakintzari aurrerapenik emango? Eztula gauza berririk esaten?... Esan dutenak badira, ta egia izango da bearbada. Baña... utikan olako gizonekin! Oien bidez eztu euskerak aurrera joko. Kemena bear zan gero euskeraz alako liburua idazteko ta Zaitegi'k kemen ori izan du. Ta orri esker, ez besteai; besteak egiten dutena gutxiesten dabiltzan ajolakabeel.

Euskeraz oraindano amonaxo eliz-zaleentzat edo erri-xearentzat (baserritar eta arrantzaleentzako, alegia) bakarrik dala esaten ibilliak dira batenbatzuk. Etzala euskeraz tajuzko libururik agertzen. Ta kultur-bide guztiak ideki bear zaizkiola gure izkera bazterreratuari. Ta eztula euskerak burua altxako, kultur-izkera izatera eldu ezteño. Ori ta orrelakoxeak entzun ditugu amaika aldiz, batez ere azken aldi auetan, Kruttwig ta Aita Villasanteri esker baitipat. Egi utsa! Lendik ere orixe bera esana zi-

gun —edo beintzat esanai ori agertu zigun— Lizardi zanak bere olerkirik ederrenetako batean, gure euskera kulturaren pitxirik ederrenez jantzita ikusi zuaneko artan. Lendik ere besten batzuk asmo ori berbera bazuten. Ezta beraz orain sortutako asmoa. Ta asmo oni buruz, Zaitegi'ren liburu au oso txalogarria dala esan bear, jobide orri ekin diolako ta euskera benetako kulturaren serbitzari agertu dualako. Ortarako, lendik aukeratu zeukan bideari jarraitu dio, beste idazle garaiek erakutsi zioten bideari; Olabide'k eta beren goldearen indarrez ideki zuten ildoari atxiki zaio. Eztute danak bide ori onartzen, bafia asmoa zuzena dutela ta asmo ori egi biurtzen sailatzen dirala ezin uka. Saiatzeak du merezimendua, ez besteek egiten dutena ikusten egonean egoteak.

Zaitegi'ren euskerari bagagozkio berriz, gogorra dala esan bear nai ta naiez; izugarri gogorra, esango nuke. Gogoa bear da ta kemena ta indarra benetan liburu au irakurtzeko. Bafia... alajainkoa! euskaldun guztiok bear-bearrezkoa degun kemena da ori, euskerarenganako maitasun egiazkoak berekin dakarren indarra. Liburu au irakurtzeko kemenik eztunak, euskera bear bezela maite eztula, esango nuke.

Zaitegi'ren euskera ezta erritarra; liburu bera ere ezta erriarentzat egia, len esan dedanarekin agirian jarri danez. Bafia erritar izkeran sendo oifarritua bai. Gai berberari atxikita, liburu errezago ta leunago bat idatzi ditekela? Noski. Bafia aberatsagoa? Naiko lan. Euskera aberatsa du Zaitegi'k, lexikoz batez ere. Azkue zanaren iztegi aundia errotik ezagun duala agiri dago. Baditu orain erabiltzen eztiran naiko itz zar, edota erri batzutan bakarrik erabili oi diran itzak. Ta ontan liburu onek meritu aundia duala ezin uka.

Liburu ederra «Bidalien Egia» deritzana. Zaitegi bezelako euskalzale maiteminduak eta langille purrukatuak bakarrik egin dezakena. Zori ta sari ona izan dezala.

Ta dana esateko, Orixe aundiaren itzaurre ernegarri ta aukerako bat ere badu liburu onek. Eztabidak sortzeko ta bazterrak miatu ta besteak zirikatuzko berebizikoa Orixe au.

A. K. I.

Yon Etxaide, JOANAK-JOAN. Kuliska sorta, 9-10'gn. zenbakia. Itxaropena Argitaldaria. Zarautz'en, 1955.

Bere biziko arrera ona izan du Jon Etxaide'ren liburu onek. Leen saria eraman zuen Euskaltzaindia'ren sariketan, eta besoak zabalik artu dute kritikoek, bai beratzek eta bai xorrotzek.

Bada zergatik. Urte gutxitan bide luzea egin baitu Etxaide'k, izkuntzaren aldetik. «Alos-torrea»-n baiño obeto «Purra, purra»-n, eta emen «Purra, purra»-n baiño askotaz egokiago. Izker-a jatorra du, bizia, aberatsa, eta batez ere bere-berea. Zaarrak eta berriak, angoak eta emengoak irakurri eta aztertuz, gaurko euskal-prosak dituen maisuen artean jarri du bere burua.

Gaiari dagokionez ere, aurrerapen gaitza «Alos-torrea»-tik oneraiñokoa. Badaezpadakoa izan zen bigarren liburuaren gaia, baiña ederki jo du begiz oraingoan. Ikusi du. Etxaide'k izkera soillak, denik ederrenak ere, eztezakeala liburu ederrik ondu.

Euskaltzale guztiok poztu gaitu «Joanak-joan»-ek. Eta, alaz ta guztiz ere, zerbait zor diot egilleari, kritiko batek izan dezakean zor bakarra: egia. Au da, argibide guztiak ongi neurtu eta aztertu ondoren egia derizkiona.

Enintzake onela mintzatu, nondinai datozen laudorioen artean, uste banu Etxaide gaillurrerañño eraman dutela bere indarrek liburu onetan. Ez, Etxaide'k ere esan dezake, leengo aren antzera: «Geiago nauk, eta geiagotarako jaioa».

Neurri bakar batekin neur genezake gure artean sortzen den novela bat: inguruko eta urrutia goko izkuntzetan sortzen diren novelak gaur neurtzen diren arekin berarekin. Eta neurri orrekin —nik dakidan obekienik— neurtu ezker, utsetan aurkitzen dut darabilgun au zenbait aldetatik.

Izkuntzaren jabe da Etxaide, zearo eta osoro. Baiña, ortaz gaiñera, jabetu ote da onelako irudimen edo asma-lanak eskatzen dituzten zer eta nola guztiez? Ez bear adina, oso oker ezpanago. Aitor dezadan bereala elitezkeala oriek euskal-literaturan bakarrik ikasi, gaurkoz beintzat. Nai ala ez, besterara jo bearrean gaude orretarako.

Beste izkuntzetako asma-lanekin berdindu ezker —ez goren go edo beengoekin, bai erdi-maillakoekin—, ezta «Joanak-joan», nere iritiz, aien parera eltzen. Gizarteko auziek, gizakien arteko ar-eman korapillatuek, alde asko izaten dute: emen, Etxahun'en inguruan, eztut bat baizik ikusten. Enau, egia esan, iñork ase-batetzen: ez Etxahun'ek, are gutxiago bere emazteak, ez bere osaba, guraso eta senideek. Zer dela-ta ezin-ikusi ori? Zurrundurik bezala ageri dira —besteak Piarres galdu bearrean, bere bu-

rua ondatu bearrean Piarres—, ezta kite beren erraiak urratzen besterik. Ezta gogo-giro aldakor-xotillik. Ezta, itz batean, argi-illunik, eta argi-illunean dago maiz gizatasun mardula. Badakit orrelakoa dela tragedi-giroa, baiña tragedi-maillara eltzeko besterik ere bear da. Ezbearrik samifienak eztira beti biotz-ukigarri.

Labur esateko, eskasean aurkitzen dut Etxaide novelagillea Etxaide idazlearen aldean. Nabarmenegi ageri da askotan egillearen eskua. Bere gizakiek diotena, onek erakutsi die esaten, ezpaitira sarri bere baitatik mintzatzeko eta mugitzeko gauza. Zein euskal-sukaldetan —enalz kulpitoez ari— entzun da sekula, adibidez, 100'gn. orrialdean Eñaut zaarrak emazteari zuzentzen dion bezalako predikurik?

Euskera —ain eskuko duen euskera— alde batera utzirik, novela-aldera zorrotzu bear luke orain arreta Etxaide'k. Novela da, beste edozein irakurgai baiño gelago, oraingo irakurle arruntaren janaria. Irakurlea eduki bear gogoan, azken-itza —zuzen ala oker— bere baitu beti. Gizon izanik, kaskarin xamarra da, eta eztu beti uste dugun —edo nai gendukean— bezala erantzuten. Gure egunotakoa batez ere, maliziaz josia baitago ainbeste eta ainbeste irakurgai —axaletik bederen— miratu ondoren. Negar egin bearrean parrez asten zaigu, eta arrausika aurkitzen dugu su ta gar ari gatzazkionean. Aspertu egiten dute maiz bide zuzen eta zabalak: biurgune izkutuak nai ditu, gora eta beerako aldapa zorrotzak, ustekabeko bida-gurutzeak. Gertakizunak asieran asi eta, gerta-ala, azken-bururaino kontatzea, orixe da dudarik gabe kontabiderik argiena eta erosoena. Ez, ordea, nai-ta-nai-ez atsegifiena.

Izkerari buruzko bi gauzatxo eztitut azkenik ixildu nai. Begira, bata aipatzeko, onako 60'gn. orrialdean ikus ditekian esaldi au: «Berak aurretik jakin izan ba'lu Gaxuxa-rekin asteak zekarkiokean ondoren gaiztoa, *elitzake asiko* noski». Ezkendukean aipatuko ere, egilleari —edozeifia gerta lekiokoeana— itzuri zaion utsa dela uste bagendu. Ez, jakifaren gainean esaten ditu onek orrelakoak, or eta beste anitz lekutan. Eta ezpekio ifiori iruditu gramatikaria dabillenik emen idazle gailenari ziria sartu naiean. Bestela dira gauzak, oker ezpagaude: Etxaide gramatikariak jokatatu dio jokaldi makurra Etxaide idazleari. Euskerak badu ori esateko modua, bestea ordea, eta modu orrek eztu aldatu bearrik. Gramatikak izkuntzaren neurrira egifia bear du izan, ez izkuntzak gramatikaren.

Zer esan, buruenik, oin-aldean ain oparo sakabanatu diren euskal-itzen erdal-azalpenei buruz? Badituzte aldekoak eta badituzte etsaiak. Azkenekoetakoa nauzute. Onen antzeko liburuk

izkuntza ongi dakitenentzat egina izaten dira nonnai. Besteen-
tzat, ikasten ari direnentzat, badira irakurgai neurtuak, bear
diren argitasun, azalpen eta laguntza guztiez ornituak. Irakur-
leari laguntzeko gogoia egiazkoa baldin bada, izango dugu ego-
kiera aski orrialdean bertan eta euskeraz, oin-aldera eta erdera-
ra jo gabe. Ori egin zuten beti leengoek, eta ola, euskera gar-
bian, aurkitu zuten bidea gaur askok uste baiño gauza sako-
nago eta ederkiago esanak adierazteko.

Galda dezaiozun gere buruari: Irakurleari lagundu-naia aal
dugu eragille bakarra erderara itzultzen ari geranean? Ez ote
digu beste ezerk zimiko egiten inoiz? Esate baterako, mundu
guztiari adierazi naiak: «Begira zein ederki, eta ori euskeraz ari
naizelarik, esaten dudan nik: «Impulsado por el furor de un odio
indomable», edo «con su habilidosa y dúctil conversación», edo
«los seres humanos poseemos una tendencia innata al mal». Oar
oriek itzak baiño askotaz nabarmenago aitortzen dute bi izkun-
tza mota direla guretzat: erdara, izkuntza nagusia; euskera,
mirabea eta mendekoa. Ezterizkiot nik euskera bide ontatik jaso
litekeanik. Euskerak erderaz esan ez tiren, edo ain ongi adierazi
ez tiren, gogoeta eta biotzondokoai bide emanaz bakarrik jaso
dezake burua, leen, orain eta beti. Gaiñekoari izen itsusi bat eman
diote frantsesek: *pastiche*.

L. M.

José de Arteche. VIDA DE JESUS. Editorial Icharopena. Za-
rauz, 1955.

Eginkizun latza artu du bere gain Artetxe'k, latza eta beldurga-
ria. Arrigarria da, arrigarririk izan bada, Judea'k eta Galileak,
duela bi milla urte, ikusi zutena. Baiña egunoroko aotan erabil-
tzeak berak belaxkatu egin du askorentzat lore miresgarri ori,
usaia eta grazia kendurik. Nola esan berriz ainbestek eta ainbes-
tek —eta lau Ebanjelariak aurrenik— leen esana daukatena?

Eztu, oker ezpagaude, orrelako kezkarik Artetxe'k izan. Eztu
jakite-argiz gertaera orien zoko izkukurik argitu nai izan. Eztu
batez ere moldatu nai izan irudi ikusgarririk eta orrialde apai-

nik. Ezta ibilli bere burua eta bere izena goratu bearrean, Jesus'en bizitza aitzaki arturik. Besterik ari izan dela lan ortan bertan? Eta zer? Ezpaitio berak ekin egiteko orri ifloren leian.

Ordukoa bezain oraingoa da Artetxe'rentzat bizitza ori. Ordukoa, oraingoa eta betikoa. Ta aazturik badago zenbaitentzat jakifiaren jakifienez, zabarkeriak erdoiturik eta lausoturik bezala badauka, etzaio berari orrelakorik gertatzen. Ariman bizi-bizirik daukana eskeintzen digu, inguruan lo daudenak esnaraz ditzan, galetan zaar eta zeatz, itzetan berri eta gaurko.

«Euskaldun, fededun», esan oi zen. Ezin diteke Artetxe sinismen oifnari sendorik gabe bizi. Ezin konta beraz gertakari auek sine ira et studio. Eztago urrutitik begira, barrengo gar irakifiak aora dakarzkion gaur-gaurko itz goriz Jesus'en bizitza, eriotza eta piztueraren berri ematen ari zaigun bitartean.

Orrexegatik beragatik, bere buruari begira ibilli eztelako, itzen edertasunari jaramon andirik egin eztiolako, ondu du nonbait liburu onetako izkera ugari, arin eta dotorea. Eta Izarraizpeko seme sutsu bati dagokion bezain sutsua.

L. M.

J. A. Loidi Bizkarrondo. AMABOST EGUN URGAIN'EN. Itxaropena Argitaldaria. Zarautz'en, 1955.

Uste ez bezalako aldakuntzak dakarzkite berekin urteek. Loĩdi, aspaldiko ezaguna dut. Aurretandik ezkera elkarrengandik urruti ibilli Errenteria'n.

Orain 25 bat urte, Loidi, nekienez beintzat, mutil zintzo eta saiatu orietakoa zen. Liburuak maite zituen, bai, baiña Kimika, Botanika eta antzekoak. Egingo nuen nik etzuela denbora-paxako uskeriekin asti askorik galtzen... Nik berriz literaturara nuen ixuria. Bestelako zerbait ezin-bestean ikusten eta ikasten banuen ere, novelak eta ipuiak nituen geienbat eskuetan. Aitortuko ote dut orrelakoak neronek egitea zela ene ametsik kuttu-nena?

Orain, ordea... Esan bearrik ez jakintza izeneko lan astun,

aspergarriak egiten ditudana; etsi-etsian gaira, bestetaz aazturik. Eta ona non datorkigun Loidi bere leenbiziko novelarekin.

Enuen oso gogo onez artu Euskaltzaindi'ko sariketarako aztertu bear izan nuenean. Nai-ta-ez irakurri bearrekoa izan ezpanu, asiko ote nintzan irakurtzen ere? Artean ezer argitara eman eztuen autore baten leen lana, eta polizi-novela, alafede. Enaiz ni noski bakarra liburua bereala baztertzen duena, polizisail ortan, egillearen izena Gómez, Pérez edo gisa orretakoa dela ikusi orduko. Eta eztigu artean inork erakutsi Agirre eta Zabala, Gómez eta Pérez baiño obeak direnik gai orretan.

Nere ustekabeko poza inori azaldu bearrik ezut: euskaldun askok, neurri berean ezpada ere, nabaitu baitute bere barrenean. Ona non sortu zaigun bat-batean, idazle trebea ez ezik, askozaz gelago bear duguna: novelista bat. Eztu saiaketa luzeetan aritu bearrik izan. Badakizki, inon ikasi gabe, novelagille batek jakin bear dituen gauzarik nagusienak. Pertsonak ederki ikusten ditu, bai barrendik eta bai kanpotik; nork bere bizia du, berez ari dira eta berez mintzatzen, inork beartu gabe. Badaki gertakariak bata besteari josten eta, ori aski eztela, ederki —arin, zorroztz eta biziro— ematen dizkigu aditzera.

Ezin dezakegu gelago esan. Leen urratsetan erakutsi digu Loidi'k, argi eta garbi, baduela novelarako doai berezia, orretarako jaioa dela. Inon ikasi eztuena badakiela esan dugu, eta gelago ere esango genduke: inon ikasi eztuena eta inon ikas etzezakeana. Etorri ori berezkoa baita, ezpaititeke inon aurki.

Eztut, ordea, orrenbestez esan nai bertan goxo geldi litekeanik. Arretak eta lanak emango elizkioketen doaiak baditu, baiña arretak eta lanak eman lizazkiokete falta dituen gauza asko. Liburu onen akatsak aipatu bearrik eztago: ain daude axalean. Gai auala du: ustekabeen sortua izanik —ez gureztat bakarrik, baita egillearentzat ere—, ustekabeko sortze orren ezaugarriak agerian daramatzi. Leen lana delako, oiturarik eza ere nabari zaio, lanbidearen berri orgi eztakien langillearen oiturarik eza. Utsune oriek, ordea, esan bezala, aise bete ditzake lanak.

Lan ori, orain, euskerari berari zor dio. Bidea ain ederki dakiadak ezta noski gidari bearrik. Auxe esatera ausartuko nintzaioke alaz ere: gai egokia, bere gogo-betekoa eta bere indarren neurrikoa, aukera dezala. Oraingoa, sariketa baterako zerbaiz bear-eta, itsu-mustuan begiz joa izan da: ezpedi orrelakorik gerta urrengorako. Eztiot esan nai gai andi, arro eta, esaten den bezala, «sakonik» autatzeko. Ez; literaturan ezta andirik eta txikirik, arrorik eta apalik: ona eta txarra besterik ezta. Eta, jakiña, noren on, noren gaitz, nafar ardoaren gisa.

Bi itz, bukatzeko, izkerari buruz. Jatorra da liburu onetakoa: arifia, erraza, edozeñientzakoa, Irigarai jaunak itz-aurrean dion bezala. Eta erraztasun ori makulurik gabe erdietsi da, orrialde-azpiko makulurik gabe, alegia. Baditu, bai, zenbait uts, baiña aalegin gogorrik gabe bazterrera ditzakeanak beste batean.

L. M.

Juan Baxurko, IGNAZIO DEUNA. Valverde, Donostia.

Ez gaitu bat ere arritu, Baxurko'ren beste liburu bat ikus-teak. Baxurko biotzez da eskribitzalle. Gaia dagoño, Baxurko beti ariko litzake bertsoak egin eta bertsoak egin. Arotzaren gar-lopari berez dario txirlora kixkurra. Berdin baita Baxurko'ri ere bertso herria.

Oraingoan San Ignazio'ren bizitza eman digu, beti bezelako bertso ederretan. Egoki bait-datorchio aurtengo urteari olako li-buru bat euskeraz. San Ignazio il zala aurtten lareun urte. San Ignazio, euskalduna; Azpeiti'ko semea. Orra or bi egokitasun liburu baten inguruan. Egoki, oso egoki. Bejondaizula, adiskide.

Bertso ederki berdindua beti Baxurko'rena. Aldiz-aldiz biotz-uki-gaiez ondo betea. Edozeñientzat irakurgarri. Orixe da Basur-ko'ren liburuaren izaera.

Kritika-antzeria zerbait esatekotan, gaiari dagokion zerbait bearke luke. Santua zauritu zan gerrari buruz, alegia. Etzala garbi-garbi Prantzia'ren kontrako guerra. Naparren kontrakoa batez ere baizik. Prantzesak, laguntzalle. San Xabier'en anak ere an ziran nunbait gure Santuaren zauritzalleen artean. Gure Loyola'ko Santua ez da santu, gerran ibilli izan zalako. Olako saltsak utzi zituanean, egin zan egin «San Ignazio».

Jakifia, akats au ez da Baxurko'rena. Baxurko'k beste nun-bait irakurri du ori. Izan ere, olako liburu asko ta asko dabil baztarretan. Gauzak bear ainbat bereizten ez dituzten liburu asko. «Nahaskillua nagusi», deritzaio orri.

Liburu oni beroni buruz, beste gauza aipagarria, Valverde

jaunaren eta Valverde etxearen lana da. Benetan aipagarri. «Ayalde»-ren edergarriak, bizi ederrak, aberatsak, zentzu aundidunak. Irarkola, berriz, zer esanik ez. Bejondaiela gure «Ibarurdirin» Jaun ta Etxeari.

M. L.

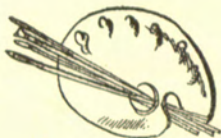

KARMEN'GO AMAREN EGUTEGIA.

Oles egin-bearrean gaituzu. Seigarren urtean sartu da Karmeldar prailleak Bizkaia'n ateratzen duten EGUTEGIA. Ez da orman jartzekoa, liburu-itxuran egiña baizik. Geiena bizkaieraz dator; baña gipuzkeraz ere ba-ditu lan politak. Gure erri xeak ba-du irakurgairik pranko negu luzeko gau aspergarrietan biotza asetzeko. Bertsoz eta itz lauz, parrez eta negarrez, irakurlea pozik dijoa liburu orren orri-aldietan. Gure sukalde asko argituko ditu aurten EGUTEGI onek.

Animarentzat janari askorik ba-dakar: baita lureko-gauzetan ere jakingarri ugari dezu bertan. Sorgin-garraxi eta izkirimiri, jolas pranko sortuko du euskal-etxetan. Betor onez gure artera, ta edertuz jarrai bekigu liburu atsegin au geroko urtetan.

M. L.

OARGUI'REN SARIKETAK

Oargui'ren laugarren sariketarako etorri diran lanak irakurri-berri nazue. Idazleak leiatsu datoz. Mailla bitarako idazlanak dituzue.

ATAURRE

AUZI ZARRA.—Berasaluze'ri beatzak arrapatu nairik, emen degu lenbizi Txillardegi. Aren lanak «KIERKEGAARD'EN AZIA UNAMUNO'GAN LORE» zuan izenburu. Lan artan Existenzialistak Jainkoa ukatzen zutela, esaten zuan. Baña Txillardesi'k ez du onela uste. Onen ustez, Sartre bakarrik izan zenuan Jainko-ukatzaille. Besteak mundu onen gaindiko Izaki guren bat aitortzen zuten.

Existenzialisten erakutsiak Sartre'k zabaldu omen zizkigun erri xearen artean; eta ura Jainko ukatzaille izan zalako, beste Existenzialista guzietan sifiegabe-izena egotzi die.

Bapo, Txillardegi! Nere ustez, Berasaluze'k au esan naiko zuan: Existenzialistek sifismen erabakirik etzutela izan, eta orregatik beren bizitza erantzunik gabeko galdera itoa egin zutela. Au de, nere ustez, auzi onen giltza.

LENENGO MAILLA

Lenengo maillako lanetan Bereziartua'tar Iñaki izan degu nausi. Izenburu: «BATZUEK BA-DOAZ, BESTEAK BA-DATOZ».

Batzuen joana dala bide, Ortega ta Gasset'en eriotza dakarkigu onoko onek. Politika ta Philosophi-arloan lan egifia degula,

dio, jakintsu il-berri au. Beronen lanak erro sakonak izan bide-
ditu gure politikan eta gazteen artean. Onena zan «Delenda est
Monarchia», «Erregetza suntsitu bearra da»-deadarra. Astiro
baño ziur ekarri omen-zuan Alfonso XIII'garrenaren galbidea.

Philosophi-soroan, ba-du lanik asko ta ots aundiko. Sifñesga-
be zan eta Alemania'n bere sifñist-eza geitu zitzaion, apika. Onen
esana degu: «Yo soy yo y mi circunstancia». «Ni, ni ta nere
ingurukoak, naiz». —Ni, nere ingurukorik gabe, ez naiz ezer;
nere ingurukoak ere, ni gabe, uts dituzu. Maratilla ederra ira-
kurri ez degunontzat. Izan aundiko gizona izan degu, ta azken-
orduan kristauki il ote-dan, da otsa. Jaunak ar beza! —Aran-
tzazu'ko praille gazte onek eman digun erakutsi polita.

—BLONDEL'EN ARAUARI-BURUZ— Iñaki Bastarrika'k bial-
du digun lan au, aurrengoari orpoz-orpo datorkio. Arantzazu-
ko praille gaztea degu au ere.

Lan onetan Blondel'en Arau edo Metodoa arakutzen digu.
¡Goxoa zegok! edo ¡Arrapa zak! esateko gogoia ematen du.
Kant'en phaenomena'kin asi ta, Blondel'en arauraiñoko bidea
eragiten digu taka-taka. Baña zeifiek jarraitu antxintxikalari
oni? Muñiak urtzeko lain gogai ta pentsamentu ba-dakar.

Gure adimenak zentzupean dauden gauzak bakarrik aztar di-
tzakela, zion Kant'ek. Koenisberg'ko philosopho sonatuak sortu
du arrazkero naikoa korapillo. Gure naimenak, jarraitzen du
berak, ba-du gorago igotzeko almen eta eskuia.

Zentzupean dan oro zerbait da; baña zentzunez atzi ezin di-
teken oro, gogai-uts, gogo-ume-uts dezu, antza. Ezertarsunik ez
du. Geron buruak sortutako ume soilla dezu. Gure buruz landa,
zentzuz nabaitu ezin ditzakegun oiek, uts dira; ezer ez dira.

Baño, Jaungoikoak aparta! Sasi-arte ortan nor sartuko da,
ba? Modernisten iritziak, Aita Santu Leon XIII eta Pio X'garre-
naren gaitzespenak, eta osteuntzeko naspillak, jalkitzen dizkigu
umore onean gure idazle onek.

Azkenik Blondel'en Araua dakarkigu. Gaur arte, Apologetika
adimen-argiz egin izan degu, dio arek; gaurtik aurrera, naimen-
bidez jo dezagun, eta gorago elduko gera. Blondel, kristau ta
sinistedun degu. Erroma'tik ez dute gaitzetsi; baña lur labai-
ñean dabil, eta larri ibilli, dio gure idazle gazteak. Zu ta ni, ao-
bete ta buru-uts utzi bide-gaitu. Jainkoak barka bezaio azken-
orduan eman didan lana.

EUROPA'REN ETORKIZUN POLITIKOARI BEGIRA—Pérez
Eneko irugarren Arantzazu'ko idazle gazte.

Federalistek eta Funzionalistek alkarren artean dakarten auzia, aizatzen digu onek. Aiek, Europa Bakar bat nai zuten, arazo oro Batzar Nagusi baten esku utzirik, Funzionalistek, ostera, etzuten ain erabateko agintaritzza osorik eratu nai. Auek irabazi digute gaurko jokoa, Agintari Bakarra jarri-asmotan dira, baiña oni aldizka ta pizkanaka emango dizkie, aurrez ondo mugatu ta neurtutako eskubideak. Ala ere zerbait egiña degu: Itatz-Altzairu-Batasun Nagusia, alegia. Baiña ez dezagun luzatu, ta atertu gaitezen Arantzazu'z.

EUROPA'KO FEDERAZINO A ERRI TXIKIEI BURUZ.—Emen degu ondoren Bizkaï'ko euskaldun berri bat: Aresti Jauna. Antxiñako Goiaingeru arek bezela, Gabriel du izena, ta laburdieraz idazten digu. Ez da makala mutilla.

Federazino dalako ori, errien federazinoa izan bearrean, Estatu edo Laterri aundien federazinoa izango omen-litzake. Auek beren muga barruetan dituzten erri txikiak irentsi egingo omen-lituzkete. Arrai aundiak txikiari egiten diona berbera, ifiolaz ere. Ez da, beraz, Federazino orren aldekoa.

Beste lan bat ere bialdu digu: LEMUS'EN izenburu duana. Lemus au Lemoniz dezue. Ta erri txiki ontan euskera galtzen ikusten du. Ortik negarra ta narda. Ez du gutxi egin euskaldun berri onek bi lan auek idazten. Gure txaloa ba-du.

BIGARREN MAILLA

NOIZ, AMATXO?—Ona emen bigarren maillan saritu degun aurrenengo lana. Zein ote-dan ikusteko urratu degu estalkia, ta heste praille bat! Baiña oraingo au ez da Arantzazu'koa. Arnas artu dezagun, beraz. Bigarren maillan txapeldun atera dan au, Gabiri'ko Pasionistetakoa dezu. Amasei urteko gazte pizkorra: Iriondo'tar Joseba Mirena.

Darabillen gaia zarra da. Basarriko pakea guduak lardaska-tua, alegia. Gizon gaztea gudura eraman dute, ta emaztea aurtxo baten galderei erantzunaz an gelditu da biotz-negu otzez ckildua. Gudura joana, guduak galtzen du, ta basarriko pakea, jantzi beltzetan itoa gelditzen zaigu. Tartean bertsotan urtzen du idazleak bere barnebera. Ba-du gurpil. Ar beza ostro beltza.

J. M. Artola eta Goiko'k ere, lan bana bialdu digute. Ez ditezela atzeratu gaurkoan atzean gelditu diralako. Urrengoan igari egin dezakete aurrenengo lekuan.

BATZALDIA

Oso atsegia izan genduan batzaldia. Julio Urkixo Mintegi'ko jaun bi maiburuko genituan: Arrue'tar Antonio, legegizona, ta Irigarai'tar Aingeru, osagillea. Zaldua'tar J. Antonio'k lenbiziko itz xume batzuek ixuri zizkigun. Tartetan Stella Maris kantari-taldeko neskatil sorta batek, egundoko kanta politak aidatu zizkiguten. Ez dira txepetak, urretxindor egifak baizik. Ta Oiki'ko Joxepa Iñaxi? Gauden egunetan ikusteko, arritzekoa. Neska gazte bat bertsolari, enetxuok! Ta nola josi itz neurtuok, gero? Zoragarri!

Nere lana ikusi dituzun lanok aztartzea izan nuan. Beste bat-tek len-saria irabazi duten lan biak irakurri zituan. Eta ontan jaiki gifian, urrengorako prakadunei erronka joaz, ia pralleel irabaztekorik ez al-zegon galtzadunen artean. Gazteak dute erantzuna. Geroak erakutsiko du bakoitzaren eskua.

E'tar N.

PUBLICACIONES

DE LA

REAL SOCIEDAD VASCONGADA
DE AMIGOS DEL PAIS

(Delegada del Consejo Superior de Investigaciones Científicas en Guipúzcoa)

MONOGRAFIA DE D. XAVIER MARIA DE MUNIBE, CONDE DE PEÑAFLORENDA, por Gregorio de Altube.

LA EPOPEYA DEL MAR.
por M. Ciriquiain-Gaiztarro. (Agotado).

PASADO Y FUTURO DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA, por José María de Areilza.

HISTORIA DEL MONASTERIO DE SAN TELMO, por Gonzalo Manso de Zúñiga y Churrua.

ELOGIO DE D. ALFONSO DEL VALLE DE LERSUNDI, por Joaquín de Yrizar.

BREVES RECUERDOS HISTORICOS CON OCASION DE UNA VISITA A MUNIBE, por Ignacio de Urquijo.

LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS Y LA METALURGIA A FINES DEL SIGLO XIII, por Manuel Laborde.

REVISTAS

BOLETIN DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS.

Ejemplar suelto: 15 Ptas.

Suscripción anual: 40 »

EGAN: Ejemplar suelto: 10 Ptas.

Suscripción anual: 35 »

Suscripción anual conjunta a BOLETIN Y EGAN: 75 Ptas.

MUNIBE.—Revista de Ciencias Naturales.
Número suelto: 10 Ptas.

Redacción: Palacio de la Diputación de Guipúzcoa
Administración: Museo de San Telmo

SAN SEBASTIAN

ESCELICER, S. A.
SAN SEBASTIAN